

181.362

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

181362

MAGYAR KARAVÁN
ITÁLIÁN KERESZTÜL

IRTA:
DSIDA JENŐ

Országos Széchényi Könyvtár

AZ „ERDÉLYI LAPOK“ KIADÁSA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MAGYAR KARAVÁN

ITÁLIÁN KERESZTÜL

IRTA:
DSIDA JENŐ

AZ „ERDÉLYI LAPOK“ KIADÁSA

MAGYAR KÖNYVTÁR
ITALIAI KERESZTUL

OSZK

Magyar Széchényi Könyvtár

R
2

181362

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR
Növekedéskönyv
1949. év 77690 SZ.

1949

Szent László-nyomda rt. Nagyvárad.

ELŐSZÓ

bizonyára furcsán talál ilyen kisterjedelmű könyvecskéhez, amely nem is tartalmaz semmi magyaráznivalót. Nem nagyigényű, egyszerű, de őszinte soraiban azokat a benyomásokat rögzítettem meg, amelyeket az „Erdélyi Lapok“ j. évi május 2-án rendezett olaszországi zárándokutazása tett reám.

Senki sem szereti azonban, ha írása csalódást kelt. Azért én is szükségesnek látom előre figyelmeztetni az olvasót, hogy mit ne keressen ebben a könyvben. Elsősorban ne keressen irodalmat, mert pillanatig sem volt szándékomban azt nyújtani: útközben írott tudósításokból, ujságom számára itthon papírravetett visszaemlékezésekből, színes riportokból és útinoteszem lemásolt lapjaiból verődtek össze a következő oldalak. Művészettörténetet, történelmet se keressen az olvasó soraim között. Itália szépségeit, művészi gazdagságát számtalan vaskos könyv tárja fel és magyarazza s ezek megállapításait ismétелgetni céltalan, ostoba dolog lett volna tőlem. Avval pedig, hogy tíznapostársasutazás után eredeti művészi megállapításaim és fölfedezéseim lettek volna, nem akarok hazugul dicsekedni. Végül pedig ne várja senki, hogy holmi Baedeker-pótlóval, utikalauzzal, vagy más effélével szolgáljak. Ebben a nemben is vannak igen kiváló magyar könyvek, de különben sem akarhattam ilyent

alkotni: hiszen magam is vadidegen voltam Olaszország városaiban.

Hát akkor mi ez a könyv?

Utinapló, lehetőleg hű beszámoló az „Erdélyi Lapok“ társasutazásáról, amelyen kétszázhetvenkét erdélyi magyar vett részt. A magyar karaván utazásának krónikája, az utasok kollektív hangulatának — sokszor a saját hangulatomnak is — könnyű, napilapba való kifejezése, néhány villanó észrevétel, a társasutazás humoros epizódjainak párvonalas rajza: ennyi az egész, sem több, sem kevesebb.

Miért jelenik meg könyvalakban?

Mert szeretném azt hinni, hogy a többi résztvevők számára is olyan kedves, feledhetetlenül szép volt ez az utazás, mint az én számomra. És ha sikerült csakugyan hűen beszámolnom az út külső és belső mozzanatairól, akkor azt hiszem, utitársaim szívesen fogadják tőlem utiemlékül ezt a könyvecskét. Elsősorban azok számára íródott tehát, akik résztvettek az olaszországi társasutazáson. Emlékezet-pótlónak készült, mert az idő mulik s az ember felejt... De azoknak is szerezhethet néhány derűs, talán hasznos percet, akik ezután akarják meglátogatni Rómát, vagy bármilyen okból érdeklődnek Olaszország iránt. Ilyen olvasóim egyszerűen átlapozzák majd azokat a helyeket, amelyek nem általános érdekűek.

Nem mulaszthatom el, hogy köszönetet mondjak ezen a helyen az „Erdélyi Lapok“ Igazgatóságának, amely társasutazásának megrendezése és velem szemben megnyilvánult

jóakarata révén az író toll szegény erdélyi szolgálójának is lehetővé tette, hogy meglássa a két olasz eget. Köszönöm Perédi György szerkesztő barátomnak is, hogy rendelkezésemre bocsátotta e könyv végén közölt érdekes riportját s ezáltal terjedelmesebbé, tartalmasabbá és vonzóbbá tette könyvecskémet. Végül köszönöm amatőr-fényképész utitársaimnak azokat a képeket, amelyeket szerény kis munkám diszítésére és illusztrálására megküldöttek.

Ezeket akartam előrebocsátani feljegyzéseimnek megjelenése alkalmából.

Kolozsváron, 1933. július 1-én.

DSIDA JENŐ.

I.

Zsebkendők lobognak, elindul a karaván.

Ismét kopogtattak.

— Szabad!

— Kérem szépen, az olaszországi utazás iránt jöttem érdeklődni.

— Allunk rendelkezésére. Feliratkozni óhajt, fizetni, vagy valami felvilágosítással szolgálhatunk?

— Már fizettem. Most azért jöttem, hogy megtudjam: nem történt valami változás az utiprogramban?

A hölgy izgatottan babrált kezitáskájával és feszülten, idegesen várta a választ.

— Semmi változás.

— Nem marad el a kirándulás?

— Ugyan kérem, dehogymarad el.

Őnagysága elment.

Másnap újra feljött a szerkesztőségbe és újra megkérdezte, hogy nem marad-e el az utazás. Délután telefonon kérdezte meg ugyanezt. Harmadnap lázas, piros arccal rohant fel:

— Valakitől azt hallottam, hogy elmarad az olaszországi zarándokutazás.

Magunkban már régen kijöttünk a béketűrésből, de azért nyugodtan, mosolyogva csendesítettük:

— Az utazás befejezett tény. Tessék nyugodt lenni, ezen már semmiféle hatalom nem változtat.

Egy másik utazójelölt eljött megkérdezni, hogy hány inget vigyen magával, a harmadik, hogy sötétszürke ruhája jó lesz-e a pápai kihallgatásra, a negyedik, hogy ő nem fog-e váltólázat kapni Velencében, az ötödik, hogy kaphat-e majd a szállodákban dupla takarót, mert nagyon fázékony természetű. És így tovább. Ki győzné mindazt felsorolni, amit az utazásra készülődők össze-vissza kérdezősködtek? Egész nap négy-öt ember álldogált a szerkesztőségi szobában. Percenként csengett a telefon. A fentemlített hölgy még négyszer kérdezte meg, hogy nem marad-e el az utazás.

Mindez az *Erdélyi Lapok* kolozsvári szerkesztőségében történt a római társasutazást megelőző héten. Hajunkszála meredt az égnék, ha arra gondoltunk: mi lehet most Nagyváradon, a központi szerkesztőségben, ahonnan az egész Erdélyből jelentkezett utasok dolgait intézik.

Egy idősebb, terjedelmes hölgy este tíz órakor magánlakásomon csengetett. Sírva panaszkolta, hogy már napok óta nem tud aludni: állandóan arra gondol, előre érzi, hogy ő Nagyváradon nem fog felférni a társasvonatra, mert nem tud tolakodni. Megmagyaráztuk, hogy teljesen külön vonattal indulunk és mindenkinek számozott helye lesz. Őneki kettő. Elment.

A legmulatságosabb mégis az a fiatal asszony volt, aki nem kisebb kéréssel fordult

hozzánk, mint hogy távolléte alatt gondozzuk gyermekeit.

— Nagyon sajnáljuk, Nagyságos Asszonyom, de mi magunk is együtt utazunk a társasággal, — háritottuk el a szokatlan megtiszteltetést.

Amint később megtudtuk, ilyen izgatott hangulat uralkodott mindenütt, ahonnan utasok készülődtek a római zarándoklatra. Idegesség, lótás-futás és mégis boldog izgalom.

Utazási láz.

*

Végre elérkezett az utazás napja. Erdély minden részéből gyűltek az emberek. Tömegeken érkeztek Nagyváradra, ahonnan május másodikán reggel kellett elindulnia a zarándokok különvonatának.

Az *Erdélyi Lapok* szerkesztősége és kiadóhivatala lázas tevékenységet fejtett ki az állomáson, hogy minden simán menjen. Május elseje delétől másodika reggeléig állandó készség dolgozott a nagyváradai pályaudvar elsőosztályu várótermében. A különböző vonatokból kiszálló utasok azonnal megkapták cédulájukat, amelyen rajta volt, hogy hányas számú vagonban, melyik fülkében fognak utazni. Mindenki számot kapott, amelyet csomagjaira kellett kötnie. Mindenki megtudta, hogy Nagyváradon hol nyert elszállásolást az indulás előtti éjszakára. Minden kérdésre gyors, pontos és alapos felvilágosítást nyerhetett akárki.

A más városokból, vidékről érkezők szakavatott vezetők kalauzolásával még elsején megtekintették Nagyvárad nevezetességeit. Meglátogatták a szép székesegyházat, a püspöki rezidenciát és a Bihari Régészeti Múzeumot.

Másodikán reggel közös szentmisére gyűltek össze a római zarándokok. Bentről már zúgott, zsongott az orgona, amikor gyülekezünk. A templomot környező, dús lombba borult bokrokon feloldott kedvvel, imádságos vidámsággal fűtyültek, csattogtak a madarak.

A szentmisét *Fiedler* István szatmár—nagyváradai megyéspüspök mondotta. Utána meleg szavakat intézett a zarándokokhoz:

— Kivánom, hogy minden baj nélkül tegyék meg a nagy utat és kegyelmekkel gazdagodva térjenek vissza otthonaikba, — fejezte be beszédét, amely után püspöki áldást osztott.

Kijött a püspök a pályaudvarra is és bevárta, míg a vonat elindult.

Az állomás feketéllett az embertömegtől. Közel háromszáz utas indult Nagyváradról. Igen soknak hozzátartozói, jóismerősei is kint voltak az állomáson. Futkosó emberek, csomagok, hordárok. A különvonat elegáns, kényelmes fülkéi, amelyeknek ajtajain felragasztva állott a benne ülők névsora, lassanként megteltek emberekkel.

Az *Erdélyi Lapok* itthonmaradó munkatársai virágcsokrokkal jöttek ki az állomásra. Megérkezett dr *Bánáss* László pápai kamarás és dr *Scheffler* János teológiai tanár is, akiknek hivatása volt az utasok kalauzolása.

Dr *Scheffler* Ferenc, az *Erdélyi Lapok* igazgatója, az egész római út főrendezője, Budapesten csatlakozott a hatalmas karavánhoz.

Délelőtt tíz óra harminc.

— Tessék beszállni.

A vonat lassan mozogni kezdett.

Éljenzés, taps, virágok. Kalapok lengtek, zsebkendők lobogtak. Mindenki lelkében túlcordult a jókedv.

A kerekek mind gyorsabb ütemre csattogtak a síneken. Nagyvárad eltűnt a láthatárról és robogott vonatunk első célja, Budapest felé.

II.

Három határon keresztül.

A zarándokút és társasutazás szerény krónikásának nem lehet feladata, hogy Itália szépségét, Róma és más történelmi patinájú olasz városok jelentőségét méltassa. Ezt megtették már számtalanszor a hivatottabbak és Olaszország elbűvölő rejtelseiben jártasabbak. Inkább futó képét szeretném megrajzolni azoknak az általános, mély benyomásoknak, amelyeket az utazás valamennyi résztvevőjére tett Olaszország, a régi római kulturának, a középkor mély vallásosságának, a reneszánsz páratlan művészetének és a mai modern életnek ez a csillogó, kápráztató keveréke. Nem utolsó

sorban pedig azokat a jellemző és mulatságos kis epizódokat szeretném megörökíteni, amelyek olyannyira bájosakká, szórakoztatókká és feledhetetlenül kedvesekké varázsták az utazás perceit.

Ha néha mégis elkalandoznék kitüzött célomtól és elragadtatással kiáltanék fel az emberi lélek valamely nagy munkája, vagy a természet művészetének valamely csodálatos játéka előtt, ne vegye tőlem rossz néven a nálam bizonyára sokkalta jártasabb olvasó: olyasvalaki írja e sorokat, aki először találta magát szemtől-szembe a csodával, a káprázattal, tulajdon forró álmainak tündéri megvalósulásával.

*

Tam-tam-tam, tam-tam-tam... — kattognak, muzsikálnak a kerekek. Darab Erdélyországot visznek — világot látni. A zarándokok öt vagónja lassanként összemelegszik, egységet alkot, valóságos kis köztársaságot. Minden vagónnak meg van a maga főnöke, az egyes számú vagon egyik fülkéjében utazik a „vezérkar“. Itt egész nap folyik a munka, számolás, beosztás. Nagy a gond. Ebből a fülkéből futnak szét a csoportvezetőkön keresztül az összes utasítások, tanácsok és utbaigazitások.

Biharpüspökiben vámvizsgálat. Rövid és udvarias: néhány perc múlva már ki is szállhatnak az utasok. A jókedv általános. Hangos tréfák röpködnek ide-oda: olyan az egész tár-

óság, mintha csupa aranyos kamaszokból, labdázó, gondtalan iskolásgyerekekből állana.

Indulás tovább.

Tam-tam-tam, tam-tam-tam... megyünk Budapest felé. Előkerülnek a kártyák, sakk-táblák, kezdődik a játék.

— Abszolút, család, összesadu...

— Kontra abszolút...

A kofferekből asztal tevődik össze, kényelmes, akárcsak valami kaszinói zöldasztal.

Délben kapják meg az utasok az első kis ételcsomagot a vezetőségtől. Szalámi, hideg felvágott, zsemlye, sajt és narancs van benne bőségesen. Este meleg vacsora lesz Budapesten. A kaszinóból hamarosan étterem alakul.

Budapest. Nyugati pályaudvar. Csomagok a vonatban maradnak. A fülkéket lezárja a vasút. Este hat óráig mindenki szabad; tehet ami jólesik Magyarország fővárosában. A pályaudvaron az ismerősök, rokonok egész tömege várakozik a háromszáz erdélyi zarándokra. A találkozás örömkialtásai, boldog, hangos beszéd.

Mintha csupa erdélyiből állna Budapest: a Gellérthegyen, a Dunaparton csupa utitársra bukkannak az erdélyi utasok. Este hatkor vacsora Budapest két legkitünőbb vendéglőjében: a Mátyás-pincében és Erzsébet-szálló éttermében. Minden utas mellett rokonok, ismerősök ülnek. A „létszám“ kétszeresre emelkedik.

Nyelckor indulás a Déli Vasutról. Búcsúzás, zsebkendő-lobogtatás. A kedves pestiektől

Velence : Nagyváradi –nagybányai csoport.

nyüzsög a pályaudvar. — Éljen! Éljen! —
hangzik az üdvivalgás.

Tram-tam-tam, tram-tam-tam, — megy
tovább a vonat. Budapest százezer és százezer
lámpától csillogó képe mindinkább elmarad és
eltűnik az éjszakában.

*

A vadregényes Karszt-vidéken való átuta-
zásról, a különböző határok átlépéséről csak
éppen megemlékezem. Az éjszaka a lehetőség-
hez képest nyugodalmas volt.

Hajnalban a vezetőség újra összeszámolta a
még szendergő utasokat. Rémülten hangzott
szájról-szájra:

- Tizenkét utas hiányzik.
- Vajjon mi lett velük?
- Biztosan lekéstek Budapesten...

Dehogy késtek le. Később sült ki köz-
derültség mellett, hogy az élelmes tizenkettő
egy oldalra rakta át a csomagokat és bele-
feküdt az üresen maradt csomagtartókba. Ké-
nyelmesen utaztak egész éjszaka. A rendező-
ség persze elfelejtette a csomagtartókat is meg-
nézni és innen származott az ijesztő létszám-
apadás...

Triesztben két órát állt a vonat. Az utasok
leszálltak és kimentek a kikötőbe, ahol számta-
lan kisebb hajó mellett néhány hatalmas
óceánjáró kéménye is ontotta a sűrű, bodrozó,
fekete füstöt...

Ó, *Miramare*, ó, szépséges, sima, végtelen Tenger!...

Az utasok nagyrészének arra is volt ideje, hogy autótaxikon beszáguldja Trieszt gyönyörű, modern utcáit.

Itt máris baj volt a taliánnal. Kiütközött a jó olasz szokás:

— Nem tudok visszaadni... — mondták a taxisofőrök, kézzel-lábbal magyarázva. Sietni kellett, az üzleten jócskán nyertek a ravasz talián sofőrök. Az út későbbi folyamán kiderült, hogy az olasz árus, sofőr ritkán tud „visszaadni“, ha véletlenül mégis „visszaad“, akkor sem jól: mindig „tévedés“ van a számolásban. Mindenki tanult, de — sajnos — a maga kárán.

Nemsokára Isonzónál fut a vonat. Izgatott várakozás: félóra múlva robogunk át a Piave hídján. A fülkék tele vannak koszorúkkal, csokrokkal... Az ablakok nyitva.

— Ez az!

És zuhognak a vízbe a csokrok...

A szemek könnyesek.

...Drága magyarok, hősök itt az idegen földön, idegen víz alatt, aludjatok békességgel...

*

Amit eddig följegyeztem, szinté hivatalos beszámoló volt. Legalább is ahhoz képest, amit most kell feljegyezniem.

— Mit tetszik csinálni? — kérdi egy ötven-hatvan éves, jószágosarcú néni. Ő is utitárs.

— Irok.

— Mit?

— Uti beszámolót az *Erdélyi Lapok*-nak.

— Jaj, szerkesztő úr lelkem, akkor okvetlenül írja bele, hogy nekem nincs semmi bajom. Hogy olvassa otthon az Ilonka leányom. Hogy ne aggódjék miattam.

— Okvetlenül beleírom.

Ime, tehát üzenem a kedves néni Ilonka leányának: ne aggódjék! A kedves mama egészséges és vidám. Izeg-mozog, jön-megy, saját bevallása szerint hat év óta nem volt ilyen boldog és izgatott.

A másik anya sokáig nem szólott hozzám. Szótlanul állott mellettem, amikor a Piave hídján robogott át a vonat, kezében csokor. Kidobta az ablakon.

— Édes, édes kis fiam!...

Aztán hozzám fordult:

— Itt halt meg. *Ezért* jöttem el erre az útra. Tizennyolc éves volt...

Megölelem. Ő sír...

Szalad, szalad tovább a vonat Velence felé. A kirándulók énekelnek.

*

Délután félháromkor futottunk be a *velencei* pályaudvarra.

— Egy utas csakugyan lemaradt Triesztben, — jelentették a rendezők a vezetőségnek.

— Ki?

— Egy kolozsvári hölgy.

Sürgöny, telefon. Az olasz vasut udvaria-

san ígérte meg, hogy az eltévedt utast díjmentesen szállítja utánunk Firenzébe. Megnyugodva mentünk ebédelni az állomás melletti hatalmas étterembe.

Utána ki a *Canal Grandera!*

Ó gyönyörű Velence! Milyen nehéz volt néhány óra múlva megválni tőled. Csak az vigasztalt, hogy pár nap múlva viszontlátunk, hosszabb időre.

Dohogott a csinos kis *vaporetto*, szelte a csatorna szennyeszöld és mégis patinásan csilámló hullámait. Az orrokat csiklandozta a zöld víz jellegzetes szaga.

— Hát ez Velence!

— Nézd csak! A Ca d'oro!

— Lám, a Ponte di Rialto! Gyönyörű!

Előkerültek a Baedekerek.

— Ez a Vendramin-palota, itt halt meg Wagner!...

Felharsant a vezetők hangja:

— Visszafordulni, elkéssük a vonatot!

Igy hát a Szent Márk-tér egyelőre rejtelem és titok maradt. Nem jutott rá idő. Hajrá, ki az állomásra!

Tram-tam-tam, tram-tam-tam, — Isten veled Velence, a mihamarábbi viszontlátásra!

Firenze : A Pitti kép tár előtt.

III.

A virágok és művészetek városában.

Éjfélkor érkezünk meg a firenzei pályaudvarra.

A Perronon már várakozott a Triesztben lemaradt kolozsvári hölgy. Szeme piros volt és orra duzzadt a sirástól.

— Csakhogy megint együtt vagyunk! Bankba mentem pénzt váltani. Mire visszajöttem, a vonatnak se hirt, se hamva... Jaj, de megijedtem...!

Ha már ennyit elfecsegetem, a többit is elmondom. Később odajött hozzám a póruljárt hölgy és — kezét szívrehatóan kulcsolva össze, — kérlelni kezdett:

— Drága szerkesztő úr, nagyon kérem, ha Istent ismer, ne írja meg, hogy mi történt velem. Megtudja az uram, hogy lemaradtam és sohasem enged el többet utazni... Ugy-e, nem írja meg?

Természetesen megígérttem. Dehogya is árulom el, a világért sem... Ime, most sem árultam el az illető hölgy személyazonosságát. Az összes férjek joggal gyantakodhatnak...

*

Firenze. Forgalmas, nagy pályaudvar.

Az utasok különböző szállodákba való elosztása már előre megtörtént a vonatban. Minden szállodára jutott egy-egy csoportvezető: összesen tíz. A vonatból kiszállva, mindenki helyén maradt vagonja előtt, kezében a leg-

szükségesebb apró holmikkal, mert a nagy csomagok a vonatban maradtak, a fasiszta rendőrség őrizetére bízva. A csoportvezetők végigjárták az utasok sorfalát és kiválasztották a hozzájuk beosztott utasokat. Félegykor elindultak a csoportok a szállodák felé. Elöl a hotelek kiküldött pincérei nagy táblákkal, amelyekről a szállodák nevei kiabáltak nagy betűkkel.

Példás rendben folyt minden.

A szállodák kényelmesek voltak, tiszták és csöndesek. A kiszolgálás pontos, gyors és udvarias. Az ellátás elsőrendű. Mindenki megkapta szobáját, ahol megmosakodott és lefeküdt.

A csaknem kétnapos utazásba alaposan elfáradt magyar karaván tíz szállodában aludt, pihogott csöndesen, hogy erőt gyűjtsön a másnapi és későbbi nagy látnivalókra.

- Un espresso!
- Subbito, Signore.
- Una tazza di latte!
- Si, latte. Capito.

Sürgött-forgott a pincérhad a reggelinél. Minden csoportban volt egy-két ember, aki türethően beszélt olaszul, ezek azután tolmácsolták a többiek kívánságait is. De a pincérek, portások, szállodások legnagyobb része tudott németül, angolul vagy franciául.

A kipihent utasok jókedve határtalan volt. Féktelen vidámsággal tréfálkoztak a pincérekkel és szobalányokkal. Legnagyobb kedvük abban tellett, hogy olasz hangzás szerint elfer-

editett szavakkal beszéltek az értetlenül bámuló, zavartan mosolygó taliánokkal.

— Faio il labo! — panaszolta az egyik, keserves arcot vágva és fájós lábára mutogatva.

— Ciocolo il mancio! — köszönt valaki udvariasan egy elegánsan öltözött hölgynek, aki nevetve köszönt vissza:

— Buon giorno.

Még mulatságosabb volt annak az utitársnak az esete, akinek szüksége volt kofferére és azért bevitette azokat a szállodába. Közderűtséget keltve kiabált ki a fülke ablakán:

— Hordaro! Hordaro!

Majd mikor megjelent a hordár, rámutatott két bőröndjére:

— Chetto ciomaggo!

A hordár szó nélkül levette a két koffert és indult kifelé.

— Lám, milyen kitűnően tudok olaszul, — dicsekedett kacagva a mi magyar barátunk. Mire visszafordult a hordár a lépcsőről és csöndesen így felelt:

— Ördögöt tud, Uram! Én tudok magyarul.

Düledeztünk a fékevesztett nevetéstől.

*

Most hallgattasd el a tréfát, krónikás és némiítsd el a nevetés zaját. Áhitattal hajtsd le fejedet az emlékezés előtt, amely szárnyára vesz és visszarápít a szépségek birodalmába. Leírni úgy sem bírod; legalább sajátmagadnak éld át újra mindazt, ami kerekre tágult szemeden keresztül lelkedre zuhogott. Vésd né-

lyen lelkedbe, sződd szived szövétébe, tedd multhatatlanul részévé életednek.

Reggel nyolc órakor találkoztunk valamennyien a hatalmas dóm lépcsőzetén. Szemben állva a gigászi, gazdag diszítésű gótikus-
reneszánsz falakkal, talán nem is az volt a legfontosabb, hogy hét évszázad tekint le ránk e falakról. A régiség, a nagyság, a művészet, a pompa és egyszerűség, az áhitat és lelki ujjongás tobzódó lelkesedésének ez a bűbajos, lenyűgöző keveréke földbe gyökereztetni a lábakat. A hatalmas rozetta, a 13—14-ik századból való mozaik-ablakok, a Della Robbia testvérek csodálatosan szép terracotta domborművei, Michelangelo szoborműve, a márvány nemesen csillogó uralkodása, a méretek kápráztató nagyszerűsége és kecses aránya parancsolóan állnak a lélek elé és követelik a csodálatot, az áhitatot és meghatódást, amelyeket senki sem tud megtagadni.

A templom belső, szépséges, mintás kövezetén, amelyet Dante Alighieri lába érintett valamikor, egyszerre háromszáz erdélyi magyar ereszkedett térdre a lélek, a művészet, a szépség érezhetően jelenlevő Istene előtt...

Mire kijöttünk a templomból, a társaság egy része már a Babtistérium gyönyörű domborművekkel diszített bronzkapuja előtt ámuldozott. A híres keresztelő kápolna, amely öt-hat évszázaddal régibb, mint a dóm, patinás ódonságával követel csodálatot és elragadtatást.

Ki a Signoria-térrel!

— Ezen a helyen égették meg Savonarolát!

— Ez a Loggia dei Lanzi Cellini Perseusával.

— Ime a karcsutornyú Palazzo Vecchio, Firenze régi tanácsháza.

Háromnegyedóra múlva léptünk be az *Uffizi-képtárba*, amelyet eddig még a világ egyetlen képtára sem múlt felül. A szédület órái voltak ezek. Az előre felkészültek boldog izgatottsággal rohantak reprodukciókból régóta ismert kedves képeik elé. Giovanni Bellini, Veronese, Tizian, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Filippino Lippi, Perugino, Rubens, stb., stb. Ki győzné valamennyit felsorolni? A vezetők és magyarázók hangja légyzűmmögéssé halkult a teremből-terembe szédülő, káprázó emberek fülében.

Dr *Bánáss* László pápai kamarás, a társaság egyik vezetője, a művészetek mély ismerője kisebb csoporttal járt végig a képtáron.

— Innen tessék nézni, ebből a sarokból. Ugyebár, csodálatos! Tessék azt az arcot megfigyelni!

Amint teremről-teremre haladtunk tova, a mozaikszerű, vibráló impressziók kezdtek egy-egy egészévé összetevődni. A szakavatott magyarázók szavai nyomán, amelyekkel mindenütt meg tudták ragadni a leglényegesebbet, eleven, megfogható valósággá változott a művészet egész történelme, fejlődésének minden állomása.

Ó, Tizian Flórája, Heverő Vénusza, Leonardo Angyali Üdvözlete, Botticelli Tavaszi

Allegóriája és Vénusz születése, Raffael Madonnái, Corregio Szent Szüze, Dolci édesarcu, gyermekes Madonnája, Elisabetta Le Brun félig nyílt száju, hamvas, üde önarcképe, meglátlak-e még egyszer benneteket? Vagy veletek is csak futólag, egyszer találkozik az ember, elmosódó, elsuhanó pillanatra, mint a kerülgető, hűtlen boldogsággal?

A modern piktura termeiben találkoztunk először magyar nevekkal: Benczur, Szinnyei Merse Pál, László Fülöp, Csók István remek képei hirdetik a naponta ezerszámra beözönlő idegeneknek a modern magyar művészet dicsőségét.

A házak fölé épült, érdekes légi folyosón mentünk át az Arno túlsó partján lévő *Pitti-képtárba*. A címerekkel, családi arcképekkel zsufolt folyosó ablakaiból festői a látvány. A környező dombok, hegyek, a város, a dóm, lent az Arno csillogó habjai és a különösen beépített öreg hid, jobbra-balra az ékszerészek fecskefészszerű kis üzleteivel.

Ujra csak csoda: A Pitti-képtár! A Medicek, Pittiek és Savoyaiak minden pompája összezsufoltan él a pazarcsillárú, selyemtapétás termekben. Az egyik teremben döböntő fenséggel áll a Savoyaiak skarlátpiros trónusa.

Szobrok, vázák, márványok! És újra képek és képek és képek: Ó, Madonna della Sedia, ne engedd, hogy valaha is elfeledjem mélységesen komoly és mégis mosolygó nézésedet!...

Délben mindenki kevesebbet evett és kevesebbet beszélt az asztalnál. A hébe-hóba felhangzott nevetések mögött komoly megilletődöttség bujkált.

Délután mindenki szabadon oszthatta be idejét a vónat indulásáig.

En *Perédi* György bátyámmal és barátommal kovácsoltam közös programot. Megnéztük elsősorban is a Santa Maria Novella templomot. Azután a Santa Croce templomot. A Santa Croce előtt Dante szobra. Bent hatalmas Dante-síremlék, rajta felírás: „Tiszteljétek a legnagyobb poétát!” Közvetlenül mellette Michelangelo Buonarotti síremléke.

Dante ódon szülőházához döcögött velünk az ócska fiakker. Szűk utcák, telve bájjal és régiséggel: a házak mindegyikéről a régiség eleganciája és tiszta nemessége tekint alá.

Giardino di Boboli. Most értjük meg, hogy miért Firenze Firenze: a virágok városa. Ez talán a világ legszebb parkja. Visszajövet ismét elhaladunk a Pitti-palota óriási, parancsoló, sötét falai mellett. Gyönyörű, modern villasoron keresztül, a parkon át, virágágyak között, kecsesen kigyózó szerpentinén megyünk fel a Piazzale Michelangelora. Ott áll a nagy szobrász remekműve, a hatalmas Dávid-szobor.

A hegytetőn fensíkyszerűen kiképzett remek térről csodálatos kilátás nyílik a városra. A napok óta gomolygó fellegek szétszakadnak s egyszerre csillogó napsugár aranyozza meg Firenzét, a művészetek történelmének, a reneszánszának legnagyobb városát. A szépség, ne-

messég, gazdagság, béke és virágok feledhetetlen városát.

— Tyúh, az áldóját, — kiált fel Gyurka bátyám riadtan, órájára pillantva. Beugrunk a kocsiba.

— Az állomásra! De hajts, atyámfia, ahogy birsch, mert lemaradunk.

Éppen, hogy kiérkezünk és máris indulunk.

Mig lassan megindul a magyar karaván kis különvonata, magamban fogadalmat teszek, hogy akármilyen módon, bármilyen áron, visszatérek még egyszer életemben Firenzébe.

Az utitársak most is ünnepélyesek, hallgatók.

Délután háromnegyed hat... Tram-ta-ta, — robogunk a hivatkozó Örök Város, Róma felé.

IV.

Magyar ének zsong Szent Péter sírja mellett.

Mi tagadás, kilenc óra után már magam is feltornásztam magamat a csomagtartóba és megpróbáltam aludni. Nem tudom, meddig alhattam, mikor arra ébredtem, hogy megáll a vonat.

— Milyen állomáson vagyunk? — fordultam utitársaimhoz a magasból.

ROMA. Michelangelo. — Chiesa di S. Pietro in Vincoli.

158. Ernesto Rieder-Roma

Róma; Mózes szobra.
(San Pietro in vincoli.)

Kinézték az ablakon és szaporán adták a választ:

— *Olio Sasso*.

— Furcsa! — morogtam álmosan és másik oldalamba feküdtem. Rövid szundikálás után megint arra ébredtem, hogy állomáson állunk. Mivel zsebóráim nem volt, Róma pedig becslésem szerint már nem lehetett messze, ismét megkérdeztem:

— Hol vagyunk?

Fülkétársaim, három úr és négy hölgy készségesen dörzsölték az ablakot és néztek ki a megvilágított állomásra:

— *Olio Sasso*, — hangzott ismét a válasz.

Ez már gyanus volt. Lomhán, de kíváncsian kusztam le emeleti ágyamból, hogy megfejtsen: miféle állomás az az *Olio Sasso*, amelynek eddig nevét sem hallottam s ahová most már másodszor érkezünk. Mikor megfejtettük a talányt, percekig neveltünk valamennyien. Egy hatalmas olajreklámot néztek utitársaim az állomás nevének. A nagy, keretes, színes tábla csakugyan ott diszelgett minden olasz pályaudvar peronján. Később derült ki, hogy a többi vagonok és fülkék utasai közül is nem egy hitte állomásnévnek az *Olio Sasso*-t. Ettől kezdve szállóigévé, a „jólértesültség“ és „tájékozottság“ szimbolumává változott körünkben az *Olio Sasso*.

Este tizenegy óra után húsz perccel érkezett vonatunk a római *Termini*-állomás roppant üvegfedele alá. A zarándokok elszállásolására vonatkozó előkészületek éppen úgy, mint Fi-

renzében, most is a vonaton történtek meg. Az utasok tizenkét kitűnő, előkelő római hotelben és pensióban nyertek elszállásolást. A szállodák megbizottai nagy táblákkal és csomagszállító szekerekkel már várakoztak a beérkező magyar „karavánra“. Alig telt bele húsz perc s már ment is mindenki az előlhaladó táblák után nyugodt éjszakai szállására, ahol várta a puha ágy, a friss víz és a meleg fürdő.

Mindenkinek azonnal feltűnt Róma óriási éjszakai forgalma. A villamosok, autókárok, autóbuszok, automobílok hihetetlen tömege száguld éjszaka Róma utcáin, még hihetlenebb, egyenesen hajmeresztő sebességgel. Az olasz sofőrök és biciklisták ügyessége minden dicséretet megérdemel. Az eszeveszett tempó ellenére nagyon kevés szerencsétlenség történik Rómában. Csak római szemmel nézve is rendkívül forgalmas helyen áll közlekedési rendőr, aki operaénekesi pózzal, utánozhatatlan grandezzaival integet a túlkölő, cikázó, surranó közlekedési eszközöknek. A rendes körülmények között is nagyforgalmu várost még élénkebbé varázsolta most a Szentév és a nagy fasiszta kiállítás, amelyekre az ájtatos és kíváncsi lelkek egész tömege zúdul Rómába. Így az aránylag nem túlnagy város forgalma — szavahihető tanuk szerint — jelenleg ugyancsak felülmúlja a legnagyobb nyugati metropolisok forgalmát.

En Róma szívében, minden főbb pontról egyforma távolságban, a *Via dei Due Macelli*-n nyertem elszállásolást. Csoportvezető lévén,

először utitársaim formalitásait kellett lebonyolítanom a bejelentkezések, utlevelek körül. Szállótársaim már régen aludtak szobáikban, mikor én félkettő tájban szobámba jutottam. Kitártam ablakomat, amely éppen a csillogóan kivilágított, vakítóan tükröző, fehér csempékkel kirakott alagut bejáratára nyilott.

Fáradt testemet csábitotta az ágy, friss lelkemet vonzotta, csalogatta Róma ragyogó, lüktető éjszakája.

Már-már engedtem az utóbi csábitásnak, mikor eszembe jutott, hogy reggel nyolc órakor találkozniunk kell mindanyiunknak a Szent Péter templom főbejáratánál. Most tehát aludni kell.

Becsuktam az ablakot.

Tú-tú! Csin-csin! — hatolt fel az autók, villamosok lármája, a kavargó utca életének egy-egy éles hanggal megszakított, állandó morajlása.

Eloltottam a lámpát.

Az ágyammal szemközti falon, mint állandó tűzijáték, villogtak a száguldó autók reflektorai. Nagy sugármeszelők, pamacsok nyultak be az ablakon és nyalogatták végig a fehér falat...

— Most Rómában vagyok... — próbáltam felfogni a körülöttem levő dolgok teljes értelmét, de nem sikerült egészen, mert közben elaludtam.

Ugyancsak száguldott velünk az autóbusz és mi mégis siettetni szerettük volna. Igyekezünk közömbös arcot vágni, közömbös dolgokról beszélni, de minden szavunk mögül kísütött a parázsló izgalom, hogy most, mingyárt, néhány pillanat múlva meglátjuk a világ leggyönyörűb és legnagyobb templomát, a keresztény világ közepét, a fantáziánkban kora gyerekkorunktól fogva legendássá tornyosodott Szent Péter templomot.

Hát megláttuk...

Te pedig, nyájas olvasóm, aki nem láttad meg, elégedjével meg ennyivel, mert én ennél többet mondani nem tudok. Mit is mondhatnék? Azt, hogy milyen csodálatosan, megkönynyeztetően szép a Michelangelo Pietája? Azt, hogy a gigászi templom hossza az előcsarnokkal együtt 211 méter, magassága a Michelangelo kupolájával együtt 123 és félméter? Azt, hogy felmentem a kupolába és elszédültem, amikor lenéztem a templomba és láttam lent a hangyáknál is kisebb emberkéket? Vagy azt mondjam el, hogyan szédültem meg, mikor megálltam Szent Péter sírja mellett és bepillantottam a kétezeréves keresztény történelem kápráztató mélységeibe? Soroljam fel a templom nagy műalkotásait, a nagy pápák márvány- emlékeit? Irjam le a kereszthajók beosztását és építészeti titkait? Irjam le a templom alatt végigfutó grottákat telve sirokkal, oltárokkal: a reneszánsz remekeivel? Próbáljam lefesteni: mit láttam a kupola tetejéről? — a csodaszép örök várost a kigyózó Tiberissel, a Vatikán

palotáit és kertjeit, a Szent Péter teret Bernini oszlopcsarnokával, amely mint két hatalmas kar nyul előre, hogy magához ölelje az egész világot. A Szent Péter templom tetejét, amelyen házak épültek, amely Göthe szavai szerint: egész kis város... Meséljem el, milyen menynevei titkokat serceg a Szent Péter sírjánál égő 93 bronz olajlámpa, amelyek imbolygó fényt vetítenek *Canova* szobrára, VI. Pius térdepelve könyörgő alakjára?...

Ha mindezt csak röviden érinteni akar-nám, nem rövid utikrónikát, nem szűkszavú kis utinaplót, hanem vaskos könyvet kellene írnom.

A zarándokok elsősorban is szentmisét hallgattak. Szt Péter templomában szentgyónást és szentáldozást végeztek, majd elvégezték a szentévi búcsú elnyeréséhez előírt ájtatosságokat.

Megható jelenet volt, amikor Scheffler János teológiai tanár vezetése alatt háromszáz erdélyi magyar zárt sorokban vonult végig a Szent Péter templom óriási hajóján és egyszerre magyar imádság és magyar ének szavai zsongtak a kupola alatt és töltötték meg egymásután a kápolnákat. Az imádságok elvégzése után külön csoportokra szakadtak a zarándokok, hogy vezetőikkel megtekintsék a páratlan templom művészi csodáit.

Tizenkét óra felé vonult át a teljes zarándokcsapat a *S. Maria Maggiore* templomba. A búcsú-imák elvégzése után itt is volt látnivaló éppen elég. Arannyal diszitett kazettás mennye-

zet, a tizenkettedik századból való padozat, a harminchat hófehér márványoszlop feledhetlenné teszik a S. Maria Maggiore belsejét. Délután a „falakon kívüli“ *Szent Pál bazilikát* látogattuk meg először. Már az oszlopcsarnokkal ellátott, gyönyörű pálmás templomudvar olyan megkapó, hogy nehezen lehetne párját találni. Hát még, amikor belépünk és szemben találjuk magunkat a márványpadlón csillogva tüköröző nyolcvan korinthusi gránitoszlop karcsu erdejével! Az imák elvégzése után alaposan körültekintettünk a Szent Pál bazilikában és a mellette levő kolostorban is.

Innen a Via Appiára röpitettek bennünket az autóbuszok.

Porfelhőt vágott mögöttünk az ősi, római karakterében teljesen megmaradt út.

A látottak kavarogva küzdöttek bennünk az elsőbbségért. Az autó nagyokat túlkölt. Békésen cammogó, narancssal megrakott csacsi-fogatok menekültek ijedten az út szélére. Mesziről méltóságteljes, karcsu ciprusok integettek.

Megdöbbenten, elfogódottan, szinte szorongva készültünk az új nagy látnivalóra: gépkocsink mindinkább közeledett a *katakombák* bejáratához.

V.

Százhetvennégyezer vértanú sírja között. Beszél a Colosseum.

Per merita gloriosa centum septuaginta quatuor millium Sanctorum Martyrum una cum quadraginta sex summis pontificibus quorum ibi corpora in pace sepulta sunt qui omnes ex magna tribulatione venerunt et ut haeredes fierent in domo Domini — mortis supplicium pro Christi nomine pertulerunt. —

Magyarul: Százhetvennégyezer szent vértanu és negyvenhat pápa teste pihen itt békességgel, akik valamennyien nagy sanyargatások közül jöttek és hogy örökösök legyenek az Ur házában, életüket adták Krisztus nevéért.

Ez áll *Szent Sebestyén* katakombájának ajtaján.

Régezte itt kellett lemenni, *Szent Sebestyén* templomából, a *Callixtus*-katakombákba is. Ma már külön lejárata van a *Callixtus*-katakombáknak, ciprusokkal, virágokkal és kriptákkal teli, temetőszerű kertből vezet le az út az élet és halál, a keresztény hősiesség földalatti birodalmába.

Süt a nap, a fákon ugrándoznak, repdesnek és csicseregnek a madarak.

A megnyílt kriptaajtóból hideg lehellet csap arcunkba és meglibben tőle a kicsiny gyertya sárga lángocskája, amelyet ősz, nagy-szakállu szerzetes-vezetők ad kezünkbe.

Megindulunk lefelé a lépcsőn.

Ki ne borzadna meg arra a gondolatra, hogy ezek a sötét, földalatti folyosók és üregek, amelyekbe imbolygó, gyöngé fényt vet a gyertyák riadt lángja, ezer kilométer hosszúságban szövik keresztül-kasul az Örök Város földalatti területét? Annyi bizonyos, hogy nem volna jó eltévedni bennük.

— A hely, ahol állasz, szent! . . .

A vezető tört németiséggel magyarázza az őskeresztények életét, a keresztényüldözések napjait, az ősi római temetkezési szokásokat, az első pápák működését a katakombák világában, amelynek sötétségét Krisztus szeretete sugározta be lelketderítő fénnel.

Az arccok meghatottan rándulnak, a kezekben reszket a gyertya.

Magunk elé képzeljük az őskeresztények temetését . . . Mormoló imádság. Vontatott, halk ének hallatszik messziről. Az egyik fordulónál apró csillagpontokként tűnnek fel a lassan lépkedők mécsesei. Négyen hozzák a halottat, ruhákba, leplekbe takarva. Elhelyezik a falba vájt koporsónyi üregbe. Gyászszertartás. Valamennyien letérdelnek és imádkoznak mélységes csendben. Csak a mécses és gyertyák sercegenek . . . — Elképzeljük Szent Péter apostolt és az első papokat, amint buzdítják és vigasztalják a halálra ítélteteket . . . — Látjuk magunk előtt a rémült menekülést, mikor — nem tisztelve a temetkezési helyeket védelmező római törvényt — katonák törnek be a katakombákba. Kezükben sistereg a fáklya, villog a fegyver.

Róma : Colosseum.

OSZK

Országos Széchényi könyvtár

Menetelnek, menetelnek. A fáklyák kialszanak, a folyosóknak, üregeknek pedig se vége, se hossza. A katonák megállnak, visszafordulnak. Nedves, áthatolhatatlan sötétség mindenütt. Jobbra-balra halottak, halottak és halottak...

Róma negyvenhárom katakombájában körülbelül ötmillió halott pihen.

A sirüregekben sokhelyt porladó csontokat, koponyákat látunk. A pápák sírhelyei egymás fölött. Mindenütt feliratok, képek, ábrák. Galamb az olajággal. A jó Pásztor, Krisztus a hallal, az utolsó vacsora. Latin irások, régi római edények és szobortöredékek. Szent Cecilia sírja... Kis beugró kápolnák kőoltárokkal.

A falak szimbolikus ábrái és feliratai mind érthetőek számunkra. Az azóta elröppent kétezer évet áthidalja a hitnek és hagyománynak megszakítatlan folytonossága. Csaknem az egész katolikus dogmatikát ott találhatjuk a katakombák falán. És ábrán, íráson mindenütt a legelső főpap: Péter, Péter és mindenütt Péter!...

A történelem mélységeiben, a hit nagy-szerűségében, a hősiesség fenségében megfürödve, fáradtan és sápadt arccal, de feledhetetlen élménnyel és emlékekkel gazdagodva kerültünk fel másfélórai bolyongás után a nap-sugárra, amelyben ujjongva énekeltek a madarak...

Visszafelé haladva, megtekintettük a *Quo Vadis*-kápolnát, Sz. *Sixtus*-pápa templomát, *Caracalla* termáit, *Nagy Konstantin* diadalívét, a *Fórumot*, a régi császári paloták romjait és a *Colosseumot*. Az utóbbiakat csak futólag, mert tudtuk, hogy még visszatérünk hozzájuk.

Autóbuszokon jókora körsétákat végezve, érkeztünk meg a lateráni bazilikához. A szépséges templom homlokzatán Krisztus szobra látható, körülötte tizenégy szent óriási faragott mása. A búcsúimák elvégzése után — ezzel be is fejeztük a négy bazilikában sorra végzendő búcsúimádságokat — megnéztük *Michelangelo* főhajó-mennyezetét, a padozat XV. századból való remek mozaikját és a legnagyobb római orgonát. A bazilika jobboldali oldalfalában pillantottuk meg *II. Szilveszter* pápa emlék-reliefjét, amelyet a magyar milléniumi esztendőben állíttatott *Fraknoi Vilmos* nagyváradi kanonok a magyar szent koronát küldő pápa emlékére. A lateráni bazilikából a *Santa Croce Gerusalemme* templomba mentünk, amelynek sekrestye-kápolnájában őrzik Krisztus kinszenvedésének ereklyéit. Még a *Scala Santa* megtekintésére is jutott idő. A *Scala Santa* huszonnyolc tyrusi márványlépcső, amelyen — a hagyomány szerint — Krisztust a megostoroztatás után levezették.

A nap már lenyugodott. Az alkony szürkesége mind vastagabban és vastagabban terült szét a városon. Az ablakok, utcalámpák ki-gyulladtak. A hat óriási autóbusz, amely ren-

Róma : Forum.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

delkezésünkre állott, mindenkit hazaröpített szállodájához.

*

Máris félek, hogy túlságosan sok szuperlatívuszt használtam eddigi írásomban. A szép, szépséges, nagyszerű, gyönyörű, csodálatos és más hasonló kifejezések csak úgy ömlenek az ember tolla alól. És ugyanakkor érezni kell, hogy mennyire szürke, semmitmondó szavak ezek, mennyire nem fejezik ki a lélek igazi elragadtatásának ünnepeles, megindító, nagy tartalmát.

Milyen szót találjak hát akkor arra a felséges éjszakára, amikor zarándokcsapatunk néhány tagjával ott állottam a reflektortól megvilágított, holdsugártól szeliden befutott Colosseum közepén?... Colosseum és holdfény?... — biggyeszti le száját a közhelyeket nem szerető olvasó. Néhány héttel, vagy akár nappal ezelőtt bizonyára én is úgy tettem volna. De milyen nagyszerű, újszerű volt felfedeznem azt, hogy néha a közhelyeknek is van igazságuk. Hogy az elcsépelet, sokat hallott szép is lehet, szép, amikor személyesen, az élmény eleven, meleg, lüktető husába öltözve találkozunk vele. Mintahogy a giccses, túlszínezett, izléstelen itáliai levelezőlapok unalomig ismert ciprusos tájait is elragadtatva ismertem fel és üdvözöltem, mikor először pillantottam rájuk a valóságban.

— Hol állott a császári páholy? — kérdezi valaki elfogódottan és suttogva, mert hangosan

beszélni nem mer az ünnepélyes éjszaka csendjében.

— Ott, — mutat a vezető a sötétben feltornyosuló, hatalmas falakra.

— Hol voltak a vadállatok? Hol jöttek ki? — kérdés kérdés után tolakodik a szájakra...

Örökké hálás lélekkel köszönöm a sorsnak azokat a pillanatokot, amelyeket mindenkitől félrehúzódva, egyedül tölthettem a Colosseum gigászi, csöndes, kövei között... Tulságosan fütött, regényes fantázia sem kellett ahhoz, hogy egyszeribe megelevenedjék előttem a Colosseum. Hogy ezer fátklyától legyen világos és vakító. Hogy lássam a hatalmas római méltóságokat bevonulni római diszhelyeikre. Hogy lássam a zajló, tolakodó tömeget, amint izgatott tapssal várja, követeli a véres látványosságokat. Gladiátorok viaskodnak közvetlenül előttem.

Pollice verso: — a hüvelykujjak lefelé fordulnak.

Keresztény tömegek énekelnek. Arcuk ég, szemük lángol... Még néhány pillanat és itt a biztos halál...

A Colosseum körporondjának közepén nagy fakereszt áll. Mussolini állíttatta és hirdeti, hogy a mártírok ezrei a kereszténység szent helyévé avatták ezt a helyet.

Szerettem volna kivallatni a holdat, amely éppen olyan némán, mindentlátón és titokzatosan suhant el a Colosseum kövei fölött, mint kétezer évvel ezelőtt. Mindent tud, de hallgat. Mindent látott, de nem beszél. Csak világít,

hogy a rejtelmes éjszakában láss te magad, ha van szemed látni a láthatatlant.

Félkettőkor váltunk el egymástól, hogy alhassunk még valamit a másnapi nagy nap, a pápai fogadtatás napja előtt.

VI.

Bolyongás a Vatikánban.

Nem hivatásom, hogy olyan eseményekről számoljak be, amelyek csak külön személyes élményeim voltak. Az alábbiakat mégsem tudom elhallgatni, mert valahogy olyan mélyen a római utazáshoz, a szószerint vett „zarándoklat” lényegéhez tartoznak, hogy — úgy érzem — megcsönkítanám kis visszaemlékezéseimet, ha szótlannul siklanék tova fölöttük. De azért sem hallgatom el, mert — úgy vettem észre, — utitársaim között nem én voltam az egyetlen, aki a Nagyváradról való távozás ötödik napján, szombaton reggel, a zsufolt programszámok előtt hamarább keltem fel egy félórával azért, hogy nyugodalmas, magányos félórát tölthessek a Szent Péter sírja mellett.

Az óriási templom, amelynek arányai és méretei csaknem tullépiak az emberi érzékelés és felfogóképesség határait, üres volt még ilyenkor, elhagyatott. Pedig bizonyára volt benne annyi ember, hogy valami kisebbfajta templomocskát zsufolásig megtöltött volna. De

a Szent Péter templom akkor is üresnek látszik, amikor a feltárt szentkapu százával nyeli az embereket. Akik másnap, vasárnap nem utaztak Nápolyba, tanúi lehettek *Vicenza Gerosa* boldoggáavatása alkalmával annak, hogy hatvanezer ember milyen játszi könnyedséggel fér el a Szent Péter templom óriási hajóiban.

Ismétlem, csöndes volt a templom és elhagyatott. Beléptem a *Porta Santa*-n, ezuttal nem mint kíváncsi. Ugy léptem be és haladtam előre, mint alázatos, porlepett zarándok, aki éppen úgy egyedül van tulajdon életével Róma örök falai között, mint a messze Erdély „barbár“, de édességes rögein. Aki csakugyan „zarándokol“ most, áhítatba öltözködve és beburkolózva a lélek csöndességébe. Így jutottam el a nagy apostol sirjáig. Ott imádkoztam: nem szavakkal, amint szokás, hanem a szív furcsa belső lendületével, az öntudat tizedmásodperc alatt mennyetbeszáguldó elragadtatásával. Hitet kértem magamnak: a nyugodt és boldog ősök hitét, akik mosolyogva hajtották fejüket az Isten kebelére. Erőt kértem: a mártírok erejét. Szeretetet kértem: *Fra Angelico* angyalainak mosolygását, Krisztus végtelen szeretetét. Művészetet kértem, a *Michelangelo* művészetét, aki az én fájdalmamat is megmintázta a *Pieta* Krisztusának halványan sugárzó, lankadt és mégis szinte lebegő, végtelenül fájdalmas és mégis megnyugodott testében. Aki kupolát emelt az én imádságom fölé, olyan nagyot, hogy annál igazán csak az imádság lehet nagyobb.

Róma : Vatikán.

...Nem kellett nekem ígéret: elég volt, hogy kérhettem. Amint néhány pillanattal behunytam szememet, azt képzeltem, hogy közvetlenül a Péter koporsójára hajtom fejemet: az elmozdithatatlan bronz-sírtőmbre, amelyen Constantinus hatalmas aranykeresztje csillog.

Hát ez volt, amit nem akartam elhallgatni.

Mikor kifelé indultam a templomból és a gigászi falak árnyait szemléltem, — hosszú idő óta először — végtelenül könnyű és tökéletesen boldog voltam.

*

Délelőtt kilenc óra tájban mentünk be a vatikáni múzeumokba és képtárba.

Az olvasót, aki még nem járt a Vatikánban, itt megint képzelete szárnyára kell bizonom, mert arra, hogy a Vatikán szépségét, gazdagságát, nagyszerűségét leírjam, nem vállalkozhatom.

Erdélyi zarándokcsapatunk az egyik ámulatból a másikba esett.

Vezetőnkkel először is *Fra Angelico* gyönyörű termébe, V. Miklós pápa dolgozószobájába léptünk. Ő, angyalilelkű festő, a *Quattrocento* illatos virága, szférák zenéjével muzsikáló hatalmas gyermek!... Reprodukciók után el sem tudtam képzelni, hogy ilyen csodaszépek az egyszerű barátfestő, az első reneszánsz-művész Szent Lőrinc freskói.

Hát még a *Cappella Sistina*, IV. Sixtus pápa híres kápolnája. Először más képeket néztem: *Botticelli* II. Sixtusát, *Ghirlandajo*

színdús pápaképeit, *Perugino*, *Roselli*, *Signorelli* képeit, ... csak fokozatosan, lassan-lassan mertem felnézni *Michelangelo* „Utolsó Ítélet“-ére. Hét esztendeig festette a művész ezt a képet, de azt hiszem, ugyanennyi ideig lehetne előtte állani unalom nélkül... A mennyezetfestések... Lehetetlen, hogy vissza ne kerüljek még egyszer életemben a Cappella Sistinába.

Tovább.

Raffael stanzái: *Az athéni iskola*, *A Disputa*, *Heliodorus*, *A bolsenai mise*, *Szent Pétert az angyal kiszabadítja*, *Borgó égése*, *A milviusi csata*. Mennyi tudás, mennyi művészet, mennyi pazar pompa, mennyi örök kincs!... *Raffael* gyönyörű loggiái... Azután végig a múzeumon: a *Biga* tenmébe: lenyűgözve állunk meg a kétkerékű római kocsit vonó, ágaskodó gyönyörű fehér márványlovak előtt. Még az inuk is remeg, annyi bennük az élet... A görög kereszt terme, a sala rotonda, a sala delle muse, galleria delle statue. Szobrok, szobrok, szobrok. A Museo Chiaramonti: itt van a csodálatos Nilus-szobor.

A Belvedere gömbölyü udvara.

Higyje el akárki, *nem kis dolog szemtől-szemben állani a Laokoon-csoporttal*... Ó, szépséges belvederei. Appoló.

Tovább.

Át az egyiptomi múzeumon, fekete mumiák közt... Papyrus-gyűjtemények, etruszk-terem, museo dei candelabri, a térképek galé-

A Szent Péter téren.

riája, a gobelinek múzeuma. Egyik érdekesség és gyönyörűség a másik után.

Galleria degli Arazzi. Itt őrzik *Raffael híres szövött kárpitjait*, a világ legcsodálatosabb szőnyegeit, amelyek ma már csak megcsónkultán, a barbárok által félig megégetve láthatók. Még így is megrendítően szép a *Csodás halfogás*. A szőnyegek eredeti rajz-kartonjai ma a londoni South Kentington-múzeumban vannak.

Tovább!... Az új vatikáni képtár.

Aránylag nem sok kép, de valamennyi felbecsülhetetlen értékű műremek. Raffael újra lenyűgöz: Madonna di Foligno, Urunk szineváltozása.

... Déli tizenkettőkor szédelegve, szinte önkívületben találkozunk a hatalmas vatikáni bronzkapu előtt, hogy a Szentatya elé járuljunk.

VII.

A Szentatya színe előtt.

Délben megnyíltak előttünk a bronzkapuk. A pápai ajtónállók, akiknek festői, érdekes, sárgacsíkos ruháját még Michelangelo tervezte, mosolyogva engedtek utat az erdélyi magyar zarándokok nagy csapatának. A zarándokok szabályos négyes sorokban haladtak fel a vatikáni lépcsőkön, a fogadtatás terme felé. Kala-

pok, botok, esernyők, felsőkabátok, fényképezőgépek és más tárgyak a folyosói ruhatárba kerültek. A férfiak ünnepélyes fekete ruhában, a nőkön hosszú-ujjú, zárt ruha és fekete fátyol.

Mikor felértünk, tudtuk meg, hogy fogadtatásunk a Vatikán egyik legszebb termében, a bibortrónusu „*Sala ducale*”-ban, a hercegi teremben lesz. Már fel is nyitlak előttünk a gyönyörű terem nagy szárnyas ajtói s a pápai őrség hozzáfogott a zarándokok elhelyezéséhez, csoportosításához. Az egymásbanyiló két terem hatalmas falai mellett kaptak ülőhelyet a zarándokok. Százharminckilenc férfi és százhetven nő szoros láncba vette körül a két termet: olyan impozáns tömeg, amilyen távoli országból ritkán érkezik a Vatikánba.

Várakozás, halk beszélgetés. Időnként egy-egy biborruhába öltözött papi méltóság lép a terembe és halad végig. Pár halk szót vált a rendezőkkel és távozik. Megtudjuk, hogy a Szentatya már kora délelőtt óta fogad, jár teremről-teremre, amelyek mind tele vannak zarándokokkal. Még legalább félórát kell várunk, mire hozzánk érkezik: minket hagyott legutoljára, hogy annál több időt tölthessen körülünkben és *kivételesen csak hozzánk* intézzon beszédet. Ez — mondták — nagy kitüntetés és igen ritka dolog.

Izgatott várakozás közben telik el a félóra. Megjelenik *Juga* dr pápai prelátus, a vatikáni román követség egyházügyi referense és mindenkiel sorra kezét fog és kedvesen elbeszélget. A zarándokcsapat egyik vezetője

közli velünk, hogy Őszentsége a vezetőséget külön kihallgatáson fogadja. Mintegy tizenketten megyünk át a szomszédos kisebb terembe, amelynek minden falát óriási régi gobelinek fedik. A közeli termekből, ahol a Szentatya már áthaladt, halk, mindinkább közeledő morajlásként hangzik hozzánk a taps és éljenzés.

Hirtelen félrehuzódik az egyik oldalajtó bilborfüggönye. Két alabárdos lép be rajta és feszesen áll meg az ajtó két oldalán. Azután jönnek a festői öltözetű nemes svájci testőrök: hatalmas emberek, mindegyik legalább is kétméteres. Katonai parádé, uralkodói pompa.

Végül belép a Szentatya *Caccia Dominioni* főkamrás, *Mella di Sant'Elia* szolgálattelvő pápai kamrás, továbbá a világi kamarások, a nemesi és svájci gárda kíséretében.

Fegyverzörrenés, merev vigyázzállás.

Letérdelünk.

A Szentatya közeledik hozzánk. *Mindegyikünkhez külön odalép. Sorra bemutatnak bennünket, megmondják nevünket és foglalkozásunkat.* A Szentatya mindegyikünknek kezét nyújt. Megcsókoljuk a fehér, gyűrűs kezét.

— *Bene, bene...* — mondja a Szentatya és szemével, kezével egyaránt simogat. Olyan egyszerű, igénytelen Ő ennek a nagy pompának közepette. És mégis kimagasló, méltóságteljes fehér ruhájának fenséges egyszerűségében. Arca csupa mosolygás, nézése csupa melegség, csupa szeretet.

Felállunk. A testőrök már nyitják a nagy

bíborfüggönyös ajtót, amely a hercegi terembe vezet. Együtt lépünk a Szentatyával az erdélyi zarándokok közé, akikből elemi erővel tör ki a lelkesedés. Éljenzés, taps, háromszáznál több embernek szinte önfeledt üdvörialgása. Kezek integetnek, zsebkendők lobognak és repülnek a magasba. És állandóan harsog a lelkesedő, szünni nem akaró „éljen!” A Szentatya megáll és végignézi a zarándokok lelkesedő tömegén. Arcán, amely pedig oly fáradtnak látszik, kegyes atyai mosoly fut végig: nyilvánvalóan jólesik neki a nagy lelkesedés.

A főkamrás int. Letérdelünk. A Szentatya kíséretével elindul a térdeplő sorok közt. *Mindenkinek*, mind a háromszázhat zarándoknak kezet nyújt. Mindenki kezet csókol. Közben megkérdezi:

— *Hogyan utaztak? Nem volt nagyon fárasztó? Meddig maradnak?*

Később megkérdezi:

— *Hogyan áll nálatok az Actio Catholica ügye? Milyen Erdélyben a katolikus iskolák helyzete? Milyen az iparosfiatalság lelki élete?*

Dr Bánáss László pontosan informálja mindenről a Szentatyát.

A körnek vége van. A Szentatya visszaérkezik a trónushoz, ahonnan elindult. Fel szabad állani és a főkamrás intésére a trón elé csoportosulunk. A Szentatya beszélni fog.

A pápa csakugyan felmegy a bíbortrónus lépcsőjén és helyet foglal. Feszült, ünnepélyes csend. Maga a pápa is hallgat, mintha gondolatait szedné össze. De akik közelebb állnak

hozzá, hallják, amint nehezen, gyorsan lélegzik. Nagyon kifáradt. Hogyne: reggel tíz óra óta fogad és most már fél három.

Halkan, alig hallhatóan kezdi beszédét. Elmondja, hogy milyen *nagy szeretettel fogadja az Erdélyi Lapok magyar zarándokait*, akik meghallották az Ő hívó szavát és eljöttek hozzá a Szent Évben, mint gyermekek szerető édesatyjukhoz.

Hangja mindinkább megerősödik.

— *Ez az esztendő nem közönséges esztendő és nem közönséges a jubileumok sorában sem. Éppen ezért nagy eredményeket és nagy kegyelmeket várunk ettől az esztendőtől. Programját maga a Megváltó adta meg, mikor azt mondotta: „Elmegyek, hogy megfeszíttessem és életet adjak nektek“. Ez az élet nem a közönséges élet, a mindennap élete, hanem a léleké, amely örök és méltó arra, hogy Krisztus életét adja érette. S ahogyan ez a szó: Krisztus — kifejezi a megváltás nagy szent művét, úgy ennek a szónak is, hogy „keresztények“, ki kell fejeznie az egész keresztény élet programját. Megerősödni Krisztusban, újraélni Őbenne. Ez a keresztény életprogram teljessége, amelyért Krisztus meghalt a keresztfán ezerkilencszáz esztendővel ezelőtt... Nagyon jólesett atyai szívünknek, hogy oly példás, épületes buzgósággal jártátok meg a szent helyeket, kedves jó fiaim és leányaim: atyai szívemnek nagy vigasztalást szereztek ezáltal.*

A Szentatya szájáról folyamatosan, gömbölyűen, melegen áradnak a szép olasz szavak.

Fölemelt, most már erős és átható hangjában fenség és méltóság zeng, amikor azt mondja:

— *Hogy e szentév hatása mennél áldásosabb legyen számotokra, megáldalak titeket, szeretteiteket, mindazokat, akikre most gondoltok és akiket otthon hagyttatok. Megáldom a kicsinyeket és nagyokat, a fiatalokat és öregeket a bölcsőtől a sírig. Megáldom a földet, amely nektek kenyeret ad, a házatokat, amely mindig a béke otthona legyen. Megáldom betegeiteket és a szükségben szenvedőket. Külön megáldom püspökeiteket és papjaitokat.*

A szokatlanul hosszú huszperces beszéd véget ér.

— *Éreztétek jól magatokat az örök városban. Kívánjuk, hogy lelki kegyelmekkel meggazdagodva térjete vissza otthonotokba!* — Így fejezi be beszédét a Szentatya. *Előbb dr Juga román nyelven, majd dr Bánáss magyarul tolmácsolja a gyönyörű szavakat.* Az imént még vidáman lobogó zsebkendők a szemek elé kerülnek. Sokan sírnak. Azután újra kitör az éljenzés, taps, lelkesedés. Az ujjongás leírhatatlan, extatikus, az éljenzés valóságos mennydörgés.

Közben a *Szentatya megáldja a Kolping Legényegylet zászlaját.* Kihirdeti, hogy most megadott kivételes engedélyével a hazatérő papok ünnepélyes formában is részesíthetik híveiket az Ő áldásában.

A döngő éljenzés a pápai himnusz nagyszerű dallamába csap át. A lelkesen hullám-

zó, harsány ének édesen csengő szavai hőmpölygő zúgással és visszhanggal töltik meg a Vatikán termeit. Aztán újra éljenzés.

A Szentatya mosolyog. A testőrök már vonulnak kifelé. A Szentatya is az ajtó felé közeledik. De még egyszer megáll, visszanez, atyái jósággal mosolyog a zarándokok felé.

— *Éljen! Éljen!* — kiált vissza magyarul és eltűnik az ajtó biborfüggönye mögött.

VIII.

A fasiszta kiállítás termeiben.

Délután ismét autókárok álltak rendelkezésünkre. Felmentünk a *Pincióra*. Gyönyörű kilátás. *Villa Borghese*. *Trinita dei Monti*. Onnan át Róma másik oldalára: a *Gianicolóra*. Utközben megtekintettük a *Pantheont* Rafael síremlékével és félórát töltöttünk a *San Pietro in Vincoli templomban* II. Gyula síremléke mellett. Végre szemben állottunk a hatalmas *Michelangelo-szoborral*, a *Mózessel*. A gyönyörű arányú, iszonyú erőt kifejező alkotás előtt földbe gyökerezik az ember lába. Aki sokáig nézi ezt a szobrot, megérti, hogy miért kiáltott fel Michelangelo, amikor befejezte Mózesét:

— Adesso parla!... Most aztán beszélj!

Valóban: úgy éreztem, hogy cseppet sem csodálkoznám, ha a Mózes hirtelen megszó-

lalna mély és félelmesen dörgő hangon. Mert alig lehet elhinni, hogy az a szobor nem él...

*

Még valamit nem szabad elfelejtenem, ami bizonyára érdekli olvasóinkat. Rómában tartózkodásunk alatt volt nyitva a nagy fasiszta kiállítás. A *Mostra della Rivoluzione Fascista*. Azt is megnéztük.

A *Via Nazzionálé*-n áll a kiállítás grandiozus palotája. Magas, síma vörösbarna falak, lapos tető. A kapuk előtt magas lépcsősor, rajta állig fegyverezett fasiszta őrség. Az épület homlokzatán jobb és baloldalon két óriási dőlt kereszt, a fascio lámpákkal kivilágított jelvénye. Földtől jóval a lapos tető fölé fut négy pillérszerű fekete, hosszú téglalap, ami által jellegzetesen modern külsőt nyer az egész épület.

Belépti díj fejenként három líra. A környékbeli utcákban is valósággal hömpölyög az emberáradat a kiállítás felé. Az előcsarnok zsúfolva. Óriási az érdeklődés. Nemcsak Olaszország más városaiból, hanem külföldről is töméntelen ember jött Rómába csupán azért, hogy megnézze a nagyszabású fasiszta kiállítást.

Külön cikket, sőt cikksorozatot érdemelne ez a kiállítás, amelynek minden terme kitűnő propaganda-eszközökkel, sőt igazi művészettel áll a fasizmus dicsőítésének szolgálatában. Sajnos, hely hiányában mindössze néhány

mondatban rajzolhatom meg a benyomást, amelyet a kiállítás termei tettek ránk.

Gyakran a monstrozitásig menő arányok mindenütt. A Reine Sachlichkeit merevsége, a kubizmus mértani pontossága. Drótsövényből emberalak, egész emeletes falnagyságban egyetlen óriási puska-relief. A *Gazetta del Popolo* és a *Popolo d'Italia* hat-hétméteresre nagyított oldalai. Háborús emlékek, diadalmi zászlók. A harctéren elesettek arcképei és névsora. Szimbólikus, szinte irracionálisan egyszerű propaganda-szobrok. (Egyik sarokban óriási, ormótlan szögletes emberalak görnyed, hátán a mennyezetig érő sziklatömbök. A sziklára jelszavak írva, amelyek — a fasizmus szerint — megnyomorították az olasz népet: demokrácia stb.) Nagy felíratok: *Non contro il proletariato, ma contro il bolscevismo!* Nem a proletáriátus, hanem a bolsevizmus ellen!

A kétemeletes kiállítási palota helyiségeiben helyet kapott az egész 1914 óta folyó olasz politika és történelem. A világháború minden eseménye megörökítve ujságokban, képekben, kéziratokban, hadiszerekben, szobrokban, stb. A fasizmus első napjainak apotheozisa. A nápolyi gyűlés.

És minden teremben: Mussolini kemény arca, összeszorított ökle, óriásira nagyított alakja.

Az egyik teremben nekünk, magyaroknak fájdalmas emlékre bukkantunk. Az Osztrák-Magyar Monarchia gúny-gyászjelentésére.

Fekete keretben áll: „1918 októberében, különböző népeinek nagy öröme, hosszú és gyógyíthatatlan betegség után, száztizennegyedik életévében megszűnt élni az Osztrák-Magyar Impérium, a barbarizmus utolsó sziklavára, a Sötét Középkor végső menedéke.“ A szidalmak egész özöne után aláírva: „Wilson & Co, temetkezési vállalat.“

Mekkorát fordult az idő azóta! Most ha bemutatkozunk a jó taliánnak, mosolyogva nyújtja kezét:

— Ah, ungherese! Buon amico!... (Ah, magyar, jó barát!) és rázza, rázza nagy barátsággal kezünket.

Az egészsékiállítás inkább valami merev germán szellemet tükrözött, mint olaszt. Vagy csak annak tűnt fel úgy, aki a Belvedere szobrai közül lépett a szögletes épületbe?...

IX.

„Vedi Napoli!“... Pompei romjai között.

A „Mostra della Rivoluzione Fascista“ megtekintése egyúttal búcsú is volt Rómától azok számára, akik a vasárnapot már nem töltötték az örök városban, hanem résztvettek a Nápolyba rendezett kitünő kiránduláson.

Reggel félkilenc tájban indultunk a Róma—Nápoly között sűrűn közlekedő gyorsvonattal. Körülbelül százan lehettünk, valamennyien vidámak és hangosak. Az ég enyhe,

általános borúja éppen jó volt arra, hogy ne legyen elviselhetetlen a hőség. Alig hagyta el vonatunk a római állomást, máris hangos magyar ének töltötte meg a vagonokat. A társaság legnagyobb része már tűrhetően beszélt, gagyogott olaszul: öt-hat nap alatt egész csinos kis szótár és nyelvtan ragadt az erdélyi magyarokra. Az ének szüneteiben állandó tréfás olasz beszélgetések folytak az utitársak között.

Az általános, csapongó jókedv csak akkor hagyott alább, amikor kényelmes két különvagonunk ostrom alá került valamelyik állomáson. A többi kocsik mind zsufolásig voltak. Az újabb felszállók rávetették hát magukat az erdélyiek kocsijaira. A folyosók egyszerre megteltek olaszokkal. Férfiak, nők, rongyosak és elegánsak, mindenféle népség. Kiabáltak, handabandáztak és helyet követeltek. Mi bezártuk a fülkeajtókat és belülről tartottuk magunkat.

— Minden hely foglalt!

— Magyar karaván! — ordította mi is, de hiába. A kalauz riadtan menekült az igazságtevés nehéz és veszedelmesnek látszó szerepe elől.

A fülkeajtó engedett a túlerőnek s egy izzadt, széles képpel vigyorgó olasz furakodott be rajta. Tiltalkozó lármánk ellenére felrakta csomagját a tartóba, ő maga pedig helyet foglalt.

— Most már mit csináljunk? — mondtam. — Hagyjuk!

De akkorra már a többiek is tolakodtak befelé.

Be is jöttek volna, ha újdonsült olasz fülketársunk már bent nem lett volna. Hirtelen a mi pártunkra állott. Látni kellett, hogyan lármázott. Egészen belevörösödött. Szájából csak úgy ömlöttek a szidalmak tolakodó honfitársai felé:

— Ez külön vonat! — ordította olaszul, — itt senkinek sincs hely! Nem szégyenlik magukat? Takarodjanak!

Parázs veszekedés lett, de a jó olaszok el-takarodtak. Csak először befurakodott barátunk maradt velünk. Jóleső mosolygással nyugtázta köszönő szavainkat a nekünk nyújtott védelemért, kényelembe helyezkedett és két perc mulva hangos horkolással tetézte a vonat zakatolását.

*

Vedi Napoli è poi muori! (Nézd meg Nápolyt s meghalhatsz!) — mondja kissé túlzott önérzettel a nápolyi közmondás.

A különböző jellegű olasz városok után — kettő sincs közöttük hasonló — ismét újdonsággal találkoztunk. Nápoly semmiféle más városhoz, más vidékhez sem hasonlít, csak önmagához. A kultúrában, történelemben, művészetben, régiségben gazdag Firenze és Róma után mennyire más szépség ez! A természetnek, a sugárzó délszaki tájnak, a tárt horizontnak, a ragyogó égnek, a végnélküli tengernek, a határtalan szabadságnak, modern kényelemnek és ősi, álmatag délolasz lustaságnak szépsége ez! Még a közelben ugyancsak füstölgő, rettegett *Vezuv* sem tud félelmes kül-

sőt ölteni: habosfehéren, fellegyszerűen bodrozó füstje inkább kedélyes és álomszerű, lejtős körvonala finoman könnyed, széprajzú és elegáns.

— No, itt is lehetne élni! — mondott ítéletet Nápolyról egyik háromszéki útitársunk.

A bőséges, ízletes ebéd után autókra ültünk és valósággal repültünk a síma, egyenes, gyönyörű autóúton Pompei felé. Jobbra-balra villák szegélyezik az utat, kertek, narancsligetek, szőlők díszítik a paradicsomi tájat. Hol szemben, hol baloldalt állandóan bodrozódik a kék Vezuv szürkefehér, hajladozó füstje. Cicerónénk széles jókedvében van. Egyre-másra éneklí a nápolyi népdalokat.

*

Szép szerpentin-utas parkból a *Porta Mariná*-n kersztül lépünk be a néma, elátkozott városba, Pompeibe. Ime, előttünk áll a gazdag római város kétezeréves csontváza: egyformán szürke, barna romok.

Szabályos keskeny utcák járdákkal. Az utak lávakövekkel kirakva. A felásott csatornákban az ősi vízvezeték-hálózat ólomcsövei látszanak. Érdekes lakóházak: némelyik csaknem egészen épen maradt. A tágas átriumok közepén négyszögletes csinos medence. Templomok, szép szobrok, oltárok, érdekes freskók. Különös „Pompei-vörös“ falsávok, freskókeretek.

Lám, a nagy fórum!

Milyen üres!

Ujra utcák, házak. A tragikus költő és Cor-

nelius Rufus házai. A bazilika. Üzletek: pékműhely, malom, csapszék. A nagy nyilvános fürdő. Házak kettős fallal: *központi légfűtés-sel*. A házak mögött csinos kis kertek szobrocskákkal, rózsával futtatott csinos loggiákkal. A nagy színház romjai.

Lábunk kísértetiesen kong a lávaköveken. A cicerone rekedt hangja ijesztő...

Hol vagytok, elegáns, üdülő római nemesek? Hol vagytok, kacér hölgyek? Hová lettek, rabszolgák? Hová tűntetek pajzsos, sisakos katonák?... Holttesteitek, csontjaitok egy része a múzeumban, más része a romok között, a kiásott, elhordott hamú és törmelék között.

Kétezer év múlva erdélyi magyar karaván topog-kopog végig utcáitokon, a kihalt, rémséges utcákon. Az olasz cicerone németül magyaráz. Balkéz felől pedig fehér füstoszlopot enged a csalárdnyugalmu, megbízhatatlan, ravasz hegy: a *Vesuvio*.

*

Csaknem erőszakosan kellett visszaráznunk magunkat a jelenbe: a való életbe.

Vissza Nápolyba!

A társaság nagy része elment megnézni a világhírű akváriumot, amely az egész világon páratlanul áll. Mások autókárokon a várost mentek megtekinteni. Ismét mások apróbárkákba szállottak és kimentek a tengerre.

— Jaj, nagy zöld, ólmos víz, Tenger! Fé-lünk tőled.

Elhagytuk a mólót és kimentünk a nyílt tengerre. Víz, amelynek nincs határa. A lát-határon apró gőzösök, bárkák, vitorlások, mind mozdulatlanul vesztegelnek: látszólag semmi sem mozdul a végtelen nyugalomban. Csak a sárszínű óriási víz buborékol, hullá-mzik, forr és morog állandóan, egyhanguan. Mi-lyen más már itt is a tenger, mint bent a ki-kötőben! Valósággal elszédülünk a határtal-lanság borzasztó, emberfeleti érzésében. Milyen játékszer már itt is parányi dióhéj-sajkánk, amelyet lassú egyenletes csapásokkal hajt elő-re gyorsbeszédű, öreg evezősünk.

— Erős a hullámvás! Vissza kell térnünk!
— mondja.

Amint visszafelé siklunk a festői kikö-tőbe, ahonnan a *Castello Maschio Angioino* fekete falai zordonan pillantanak alá, — alig tudunk félremenekülni egy hatalmas oceán-járó elől. Látszólag nyugodtan szeli a vizet, de hullámaintól csónakunk majd hogy fel nem borul.

— Ausztráliába megy! — mondja evező-sünk.

Sóvárogva nézünk utána.

*

Autótaxival alkuszunk. Külön program. Beszáguldjuk vacsora előtt az egész Nápolyt.

Érdekes kikötőnegyedek. Szegényes vidé-kek. Pompás, hatalmas világvárosi utcák. Minden egyenes, tágas, modern. Sokemeletes házak, lapos fedelekkel. Szépséges tengerparti

sétányok, nagy parkok pálmákkal, ciprusokkal és remek pineákkal.

Végig a Piazza Margellán! Fel a *Parco della Rimembranzához*, a kilátóhoz. Felejthetetlen szépségek!

Egyik oldalon Nápoly! A másik oldalon a messzi, távolból égszínkéken csillogó tenger. Nissida és Ischia szigetei. Hajók. Távolabb *Capri* csalogató körvonalai. Valóságos édenkerti táj. A felhők meghasadtak ebben a pillanatban és a gyönyörű arany napfény zuhogva ömlött a kék vízbe!

Miért nem lehetett dobbantani akkor és azt mondani makacsul:

— Én itt maradok!

Miért kellett eljönni onnan?

X.

Római epizód.

Még egy pillantást vetettünk a kéklő Caprira, a sugárzó tengerre, a csillogó Sorrentora, aztán beültünk autónkba:

— Ferrovial... Gyerünk az állomásra!

A vasuti étkezdében már várt a friss forró vacsora. Mikor végignézttem a sok farkasétvággyal étkező emberen, a perc alatt kiürült tányérokra, eszembe jutott: néhány nappal ezelőtt az első olasz vendéglőben milyen immel-ámmal, milyen bizalmatlanul és gyana-

Velence : Háromszéki csoport.

kodva nyultak kedves honfitársaim az igazán kitünő talián ételekhez: „Vajjon nem olajos? Jaj, én ilyent nem tudok enni...” stb. Alig pár nap múlva pedig kinek jut eszébe a főzés titkait fűrkészni? Eszik mindenki jó étvágyal és csillogó szemmel.

Vacsora után felültünk a vonatra és indultunk vissza Rómába.

Hamarosan besötétedett. A Vezuv mellett haladt el vonatunk. Az öreg tűzhányó egyik oldalán, mint világító arany gyöngysor, lámpák csillogtak hosszú sorban, egészen fel a kráterig. A csúcsig vivő drótkötélpálya kivilágított útja volt az, amely kedvesen és érdekesen vibrált, csillámlott az esti sötétben. Annál ijesztőbb volt közvetlenül felette az a halványvörös tűzderengés, amely a Vezuv füstjének éjente fenyegetően világító oszlopát jelezte.

Mind halványabb lett a fény, mind kisebb lett a Vezuv. Csakhamar eltűnt.

Éjfélre Rómába érkeztünk.

*

Nem közérdekű az alábbi epizód, de mindenesetre tanulságos. Akik számítanak arra, hogy társasutazáson vesznek részt a jövőben, okvetlenül vonják le az üdvös tanulságot.

Vasárnapról hétfőre virradó éjszaka, éjjélkor értünk vissza Rómába, ahonnan viszont már korareggel, hét órakor indult vonatunk Velence felé... Legalább öt órát alhatom, — gondoltam és fáradt, nagyon fáradt tagjaim

előre örvendtek a párnák puhaságának. Szállásom nem lévén messze a *Termini* állomástól, gyalog eredtem útnak. Alig indulok neki, hogy átvágjak a kavargó villamosok és autók tömkelegén, amikor magyarul kiáltoz valaki a hátam mögött.

— Szerkesztő úr! Várjon, az Istenért!...

Egyik útitársunk volt. Középkorú hölgy Erdély belsejéből.

— Mi baj van, nagyságos asszonyom? — kérdeztem részvétellel.

— Kiszálltunk a vonatból. Akikkel együtt jöttem Nápolyból, pillanat alatt eltűntek itt az állomás forgatagában. Egyedül maradtam és nem tudok hazamenni.

Szánalmas volt a szegény, sápadt, megijedt hölgy, amint zsebkendőjét kisírt személelé tartva állott a hullámzó embertömeg közepette. Kisebnek hittem a bajt, mint amilyen volt, mert készségesen ajánlkoztam:

— Majd én hazaviszem, nagyságos asszony, hol lakik?

— Nem tudom.

— Milyen szállodában? Milyen utcán?

— Nem tudom.

— Kérem, ilyent ne tessék mondani, az nem lehet. Mikor megérkeztünk Rómába, mindenki felírtattuk a szállodája nevét és pontos címét... Hol a cédula?

— Elveszítettem.

— Tessék még egyszer megnézni a kézitáskájában, zsebekben!...

Kereste szegény, kereste nagy ijedten, de

bizony nem találta. Most mit csináljunk? Eszembe jutott vagy nyolc a tizenkét római szálló közül, amelyekben laktunk. Mingyárt mondtam is az első nevét:

— Nem az?

— Persze, hogy az! — mondta honfitársnőm nagy örömmel, — mehetünk.

Villamosra ültünk és elindultunk. Átszálltunk, tovább mentünk. Kicsit lassan ment a dolog, mert nekem is lépten-nyomon érdeklődnöm kellett. Végre megérkeztünk a nagy szálloda elé.

— Á, ez nem az, nem is hasonlít! — mondta a hölgy síránkozva.

Szerettem volna erélyesen „megcirógatni“, de igyekeztem továbbra is udvarias maradni. Előre bevallom, hogy — tekintve kimerültségemet és a késő éjszakai időt, — nem sokáig sikerült.

Előálltam hát a második szállónévvel: Florida!

— Egészen biztosan az! — kiáltott ujjongva éjszakai sétatársam. — Határozottan emlékszem.

— De csak akkor menjünk, ha egészen biztos benne, mert nagyon messze van.

— Biztos, mint a halál!

Ez megnyugtató. (Most már jobban megnyugtató, ha a halál volna olyan biztos, mint hogy az a hölgy ott lakott.) Autóbuszra ültünk, sokáig mentünk. Kiszálltunk. Már el is indultunk a Trinita dei Monti sok lépcsőjén felfelé amikor megkérdeztem:

— Ugy-e, fehér márványlépcsőn *lefelé* kell menni a hegytetőn nyíló kapuból?

Véletlenül ismertem tudniillik a Florida szállodát.

— Dehogy kérem! Én fent lakom a harmadik emeleten!

— Stop! Álljunk meg!

Olyan dühös lettem, hogy — ha véletlenül vonaton vagyunk, — feltétlenül meghúzó a vészféket.

— Hogyan lehet valaki ennyire könnyelmű! — tört ki belőlem az elkeseredett indulat. — Semmire sem emlékezni! Sem környezetre, sem utcára, semmire! Mégis csak sok.

Önagysága válaszul elkezdett sírni.

— Kérem, ne sírjon még ráadásul, mert itt hagyom! Most jöjjön velem abba a szállodába, ahol én lakom. Ott lakik három hölgy is, felzörgetem és megkérem őket, hogy adjanak szállást önnek reggelig. Rendben?

— Nem lehet.

— Miért?

— Mert reggel korán elútazunk és nekem még minden holmim szerteszét van dobálva a szállodámban.

Beláttam, hogy igaza van. Lábam reszketett már a kimerültségtől, kabátomon foltokban ütött át a verejték.

— Gyerünk.

Elhatároztam, hogy — ha kell — sorbajárom az összes római szállodákat. Alfabetikus sorrendben. Azért önzően mégis úgy indultam, hogy lehetőleg közelebb legyek saját

szállásomhoz. Mikor a *dei due Macelli* sarkán megpillantotta útitársnőm a fehér alagútát, szinte sikoltva kiáltott fel:

— Itt lakom az alagút mellett! Biztosan tudom. Az alagúttól balra az első utca.

Végigjártuk az első, második, harmadik utcát. A szálloda nem volt.

— Biztosan az alagút túlsó felén van, — mondta sírástól fuldokolva.

Átmentünk a félkilométernél hosszabb alagúton. Előttünk állt a fasiszta kiállítás palotája.

— Mégis a másik oldalon van, — sóhajtott a hölgy. — Mikor tegnapelőtt eltévedtem, a rendőr átküldött az alagúton...

Szó nélkül megfordultam és rohantam visszafelé. Az asszony utánam. Hangosan sírt és félkezével fogta a kabátom szárát, hogy meg ne szökhessem. A járó-kelők megálltak, úgy bámúltak utánunk.

— Gyerünk a jobboldali utcákba! — adtam ki a parancsot röviden.

Mingyárt az első utcában volt egy hotel: *Albergo Belvedere*.

— Ez az?

— Nem. Nem is hasonlít!

De egy belső hang azt sugta nekem, hogy jó helyen járunk.

— Tessék bemenni és körülnézni!

— Hogyne! Hogy azalatt ön megszökjék! Biztos, hogy nem itt lakom!...

— Tessék bemenni és felmenni! — bömböltem magamból kikelve. — Becsületsza-

vamra mondom, hogy öt percet várok itt, nem megyek el.

A hölgy bement. Nekidőltem a falnak. Majdnem aludtam, amikor megrázták a karomat. Az útitársnő volt:

— Itt lakom! — jelentette széles nevetéssel, — már a rendőrségen is kerestettek. Köszönöm a jóságát.

— Kérem, kötelességem volt, — mondtam félálomban és botorkáltam hazafelé. Valahol egy toronyóra hármat ütött.

Othon ruhástól estem az ágyra, úgy aludtam három órahosszat.

*

Reggel hétkor valamennyien az állomáson voltunk. Csomagjainkat autókárok vitték díjtalanul a vonatig.

Éjszakai sétatársnőm is ott volt már. Rajta is látszott a fáradság. Odamentem hozzá, néhány szóval bocsánatot kértem éjszakai ingerültségemért. Ő viszont hálálkodott. És megkért, hogy az esetet ne mondjam el senkinek.

Nem is mondom el senkinek, csak annak a pár embernek, aki véletlenül elolvassa cikkemet s aki bizonyára fontos társasutazási tanulsággal gyarapodik általa.

Beszállás!!...

Lassan elindult a vonat.

...Isten veled, *Termini!*... Isten veled, gyönyörű Örökváros!

Mikor kifutottunk az üvegfedél alól,

messziről megpillantottuk még egyszer a Szent Péter templom kupoláját.

Homályos lett a szemem és a szívem olyan nehéz!... De valami távoli különös hang, valami benső sugallat azt mondta, hogy viszontlátom még a Várost, ahová minden út vezet...

XI.

Pillanatsfelvételek.

Tehát elbúcsúztunk Rómától.

— Tram-ta-ta, tram-ta-ta... megint zakatolt velünk a vonat. Vitte a magyar karavánt Pádova felé, ahol — sokak kívánságára és közmegegyezésre — párórás megállót iktatott programba a rendezőség.

Az út hosszú volt: reggeltől estig utaztunk.

Hogy elverjem az út unalmát, apróbb úti-élmányeket, villanó észrevételeket jegyeztem útinoteszembe.

Engedje meg most a kedves olvasó, hogy néhány lapocskát ideiktassak jegyzeteimből: talán nem lesznek túlságosan unalmasak. Félületes, könnyű apróságok, amolyan ujságírói pillanatsfelvételek.

*

Lehetetlen észre nem venni: mennyire hasonlít az olasz fajta az ókirálysági románhoz. Jugoszlávia ismeretlen arcú, fekete, nyírtba-

juszú, félelmes, szinte barbár arcai után régi ismerősként áll elénk az olasz ábrázat. A nők arcán ugyanaz a vonás, ugyanaz a festés. Ugyanazok a borotvált, púderos katonatisztek. De nemcsak az arcok karaktere hasonló, hanem a temperamentum is: ugyanazok a gesztusok, ugyanaz az éneklő, nőknél sipító hanghordozás. Mindehhez hozzájárul még a két nyelv kísérteties hasonlósága...

Különbség: körülbelül ugyanaz, ami a két nyelv között van. Az olasz ember dallamosabb, sikkesebb, simább, élénkebb és vídámabb. Gesztusai gömbölyűbbek és színészebbek. A román vérbe némi szláv lomhaság is keveredett. Az olasz bohémebb is, pillanatok alatt feledő, megbocsátó: egészen a perc hangulatának embere.

A románban a fiatal népek lázas tettvágya és kultúrszomja ég: az olasz embernek évszázadok kultúrája ad öntudatlan, átöröklött műveltséget, előkelőséget és patinát.

*

— Olcsó János! Olcsó János!

Ezt hallottuk minden városban, ahová csak megérkeztünk. Az olasz árusok kiabálják, mihelyt észreveszik, hogy magyar van a közelben. Még hozzá egész túrhető magyar kiejtéssel.

Az olasz utcai árus olyan tipikus jelenség, hogy külön kell róla beszélnünk.

Jaj neked, szerencsétlen idegen, akit nem tanítottak ki jóelőre: hogyan kell bánnod a

lármázó, fúrge, kézzel-lábbal magyarázó, erőszakos utcai árusok hadával. Pillanat alatt körülvesznek, csicseregnek, kiabálnak, handabandáznak. Mindenét kicsomagolja az árus, eléd guggol az utcán és kirakja kacatjait a köveztet, hogy nem tudsz tovább menni. Ez alatt a másik már a karodat rángatja, hogy figyelj reá, mert ő ötven centesimoval olcsóbb árat mondott, mint kollegája. A harmadik egyszerűen zsebedbe gyömöszöli portékáját, aztán élénken, sőt zajosan követeli, hogy amit megvettél, fizesd ki... Ha tapasztalatlan vagy, elveszítéd fejedet, megijedsz a nagy lármától és csakugyan fizetsz, sőt — cipelheted a sok értéktelen lim-lomot, amit nyakadba sóztak. Viszont, ha tapasztalt vagy és kiszabadulsz: a kedves árus taliánok rögtön összefognak ellened és kórusban küldik utánad a szitkot, annyi baj legyen, azért ők nem haragszanak komolyan...

*

Az első alkalommal Velencébe érkezve, alkudni kezdtem egy vendéglői levelezőlap-árussal. Hat lírát kért egy csomagocska fényképért. Kettőt ígértem. Haragosan rántotta ki kezemből az albumot és hátat fordított. Viszszamentem asztalomhoz, ahol többedmagammal ültem.

Kis idő múlva megjelenik képeslapos barátunk az asztal mellett és titokzatosan hunyorgatva int nekem. Felállok, odamegyek hozzá.

— Mi kell, öreg? — kérdezem.

Suttogva mondja:

— Odaadom két líráért azt a csomagot, de a többi magyaroknak mondja, hogy hatért vettél Jó?

*

Hasonló másik kis eset Triesztben történt hazafelé menet. Azt a levelezőlap-köteget kínálta egy árus hét líráért, amelyet egyért vásároltunk mindenütt Itáliában.

— Mennyi? — kérdezem tőle, mintha nem jól hallottam volna.

— Sette lire... Hét líra, — mondja.

— Üreg — figyelmeztetem, — mi már visszafelé jövünk, minket nem lehet becsapni.

— Quattro lire... Négy líra, — feleli és vigyorog.

*

Rómában töméntelen házaló szoborkereskedő van. Szentek kis gipsz-szobrait és klaszszikus szobrok elég sikerült apró másolatait árulják mindenfelé, még pedig elég olcsón: két-három lírába kerül darabja.

Többször megbámultam azt a rendkívüli ügyességet, amellyel az egész szobor-állományt egyetlen hosszú, keskeny deszkára rakva, a fejükön egyensúlyozva hordozzák, anélkül, hogy kezükkel tartanák.

— Mennyit keres naponta ezeken a szobrokon? — kérdeztem egy ilyen árust kíváncsiságból.

— Száz, kétszáz lírát, — felelte készségesen.

— Hát hányat ad el naponta? — faggat-

tam tovább, módfelett álmélkodva a horribilis
összegezen.

— Eladni nem igen szoktam...

— Hanem?... — kérdeztem most már
nagyon kíváncsian.

— Mindennap akad legalább egy idegen,
aki az egész készletet leveri a fejemről, —
mondta a világ legkomolyabb hangján.

Mi sem természetesebb, mint hogy ettől
kezdve ijedten menekültem félre a deszkát
egyensúlyozó szoborárusok útjából.

*

Ha megkérdezed az olasztól, merre kell
menned valamely utcába, nagyon udvariasan
igazít útba. Többnyire azt mondja, valami-
lyen irányba mutatva:

— Sempre dritto...! Mindig csak egye-
nesen!

Mikor aztán már nem tudsz tovább men-
ni, mert nincs is út egyenesen, megint meg-
szólítasz valakit, aki szintén azt mondja:

— Sempre dritto!

És egészen más irányba mutat, mint a
másik. És így tovább. De azért végül mégis
csak odaérsz, ahová akarsz.

A taliánnak nem igen van fogalma az idő-
ről. Ha megkérdezed valamiről: „messze van?”
— többnyire azt feleli:

— No, no, cinque minuti... Dehogyan,
csak öt perc.

Ami azt jelenti, hogy futólépésben leg-
alább háromnegyed órát kell kutyaagolnod és
kilóg a nyelved, mire odaérsz.

Szent Antal városában.

Naphosszat szórakoztunk azzal, hogy a fasiszta köszönést gyakoroltuk az utcán. Az olasz idegesen, gyorsan, szinte ijedten fogadja a fasiszta köszöntést. Kerékpár-kormányról, volánról is felkapja kezét, — ha másként nem tud magán segíteni, az égő cigarettát is elhajtja, hogy feléd emelje jobb tenyerét.

Mussolini vasmarka az egész országot fogja és gyurja folytonosan. A *Duce* jelenléte úgyszólván mindenütt fizikailag érezhető Olaszországban. Kezd uralkodóvá lenni a rend és fegyelem. A városok tiszták és gondozottak. Mindenfelé közmunkálatok folynak. A rendőrök katonásak és végtelenül udvariasak. A Colosseum romjai közt, amely ősidők óta úgy ismeretes, mint az összes „Rinaldo Rinaldini“-k tanyája, ahová este tíz óra után nem lehetett bemenni anélkül, hogy az embert kicsit ki ne rabolják: most állandóan négy fegyveres őr üldögél. A magasból pedig állandó reflektor vetít öles sugárnyalábot a romantikus romok zezugaiba.

De azért a nép „génuszát“ *Mussolini* sem tudja megváltoztatni, kicserélni.

Az autótaxis, alkinek taxamétere négy lírát mutat, azért nyugodtan kér hetet s mikor riadtan reklamálsz, az ujján mutatja, hogy három líra „supplimento“, azaz pótdíj. Csak akkor juhászodik meg, ha látja, hogy csak-

Róma : Nagykárolyi csoport

ugyan rendőrt hívsz. — A koldulási tilalom ellenére, Nápolyban majd lépnek a koldusok és utcagyerekek. Bottal nem lehet szétverni a cigánykodó, kunyoráló, lármás sokaságot.

*

Sajátságosan érdekes típus az olasz *cicerone* is.

Nem beszélek most az öt nyelvet tökéletesen beszélő, intelligens idegen-vezetőkről, akik annyi intelligenciával és tudással magyaráznak, mintha egyetemi professzorok volnának. Ilyenek is vannak.

De a legnagyobb rész, az átlag: üresen csacsogó, fecsegő, sokbeszédű, élelmes svihák. De valamennyi roppant mulatságos. Arról, ahogyan megkörményezi az embert, ahogyan hizeleg, ahogyan tört, groteszk német-séggel, vagy angólsággal — legtöbbször három-négy nyelv keverékén, — magyaráz, tanulmányt lehetne írni.

Képtárba mégy? Valahonnan előkerül, melléd áll és már bökdös is a képek felé:

— Tiziano!

Hiába mondd neki, hogy tudod, hogy nem kell, hogy oda van írva ökölnyi betűkkel a képek alá s te nem vagy vak, hiába: ő nem tágit.

— Bassano! — bökdös tovább az orrod alá. Végül pedig búbájos mosollyal nyujtja a markát a „megszolgált“ kerestetért:

— Buon giorno, signore! — és hajlong, hajlong, hajlong.

*

De elismeréssel kell ideírnom, hogy lopás-egész utazásunk alatt egy sem történt. Napokig a vonaton hagytuk minden holminkat. Szállodákban szanaszét heverték dolgaink. Csomagjainkat külön szállították ide-oda: egyetlen tűje el nem veszett senkinek, sehol a tiz nap alatt.

Az olasz, ha csak lehet, tuljár az idegen eszén, de soha nem lopja meg. Ez benne van az idegenforgalom fokozásának tizparancsolatában.

Három órát töltöttünk *Pádovában*.

Ó Szent Antal kedves, ódon városa, nagydarab ittfelejtett középkor, árkádos, oszlopos, folyosós szűk utcácskák, patinás régi házcskák: be szeretnék hosszabban írni rólatok! Mint ahogyan szerettem volna tovább is közte-tek maradni!

Ó, Giotto, te bűbájos angyali festő! A te pasztellszineid, a te élénkséged, a te aranyos, együgyü primitívséged milyen élő, milyen lüktető, milyen modern ma!

Szent Antal ötkupolás nagy dómja: csupa szépség, csupa ereklye, csupa kincs. Minden a nagy, melegszívű franciskánus szent, szinte eleven közelségéről beszél. A falakat óriási silkokban borítják a kisebb-nagyobb fogadalmi ajándékok.

Pádua: Szent Antal templom.

Szépséges park a város közepén. Kanális, mely Velencéig fut. A szűk utcákban, ahol csaknem a falat dörzsölve siklik el, éktelen csilingeléssel a villamos, a háromszáz erdélyi zarándok teljesen megállította a forgalmat.

Sajnos, Mantegna világhírű freskóira már nem jutott idő. Mennünk kellett tovább. Sebaj, majd ha legközelebb Pádovába jövünk!

XIII.

Velence.

Este tíz óra tájban érkeztünk *Velencébe*.

Az állomás közelében lévő vendéglő és szálloda már régi jóismerősként fogadott bennünket. Mi is régi ismerősként üdvözlöttük a zöld kanálisok átható, erős poshadt szagát, amely vastagon gomolyog és lebeg a lagunák városa fölött.

Megkaptuk szállodáinkat: kellemes, tágas szoba, jó ágy jutott mindenkinek. Az étteremben vacsoráztunk és pedig nem előlegezett bizalmatlansággal, mint amikor elsőízben voltunk Velencében, hanem farkasétvágygal és jóízűen.

Vacsora után azt tanácsolja a jóakarató vezetőség, hogy mindenki feküdjék le, mert reggel sok látnivaló, sok járnivaló lesz: szükség lesz a pihent erőkre. Ám ezúttal senki sem fogadja meg a jótanácsot, még a vezető-

ség sem. Ki is az az érzéketlen, kőszívű ember, aki egyetlen estét, egyetlen éjszakát tölt Velencében és elmegy aludni? Lehetséges-e így lebecsülni, így megcsúfolni az álmok márványvárosát?

A társaság apró csoportokra oszlik. Nagy alkudozások indulnak a gondolatokkal. Jó olasz szokás szerint itt is háromszorosát kéri annak, ami jár.

Ki tudna leírni egy éjszakai gondolaútat a Canal Grandén? Nem írótak kellene lennie annak, aki megpróbálná, hanem finomújjú, angyali hegedűsnek. Távoli, halk, lágyan zsongó muzsikával lehetne talán egyedül kifejezni azt, hogy micsoda Velence. Talán valami sejtelemszerűen halkká finomított hárfaszóából lehetne érezni a csipkefinomságú paloták hófehér reszketését a holdfényben és a vízben, a habok andalító locsogását a bizarr gondola körül és mindazt a káprázatos romantikát, amely valóságként veszi körül az emberi szívet a velencei éjszakában.

Sokan megállapították már, hogy Velence szépsége csakugyan zenei. Mintha az egész város — különösen este — csupán dísztet volna valami levegőben zúgó, nem-hallható, de mégis jelen levő romantikus operához. Ha behúnnyod szemedet, mintha hallanád is a zenét... Olyan szép, hogy lezárt pillád alá szökik a könny...

Velence: A Szent Márk-templom előtt.

Egy óra tájban tértünk vissza a gondolákkal. A Szent Márk-térig most sem jutottunk el. Majd reggel!

A társaság fáradtan, álmosan, de boldogan tért nyugovóra a különböző szállodákban.

Engem azonban nem hagyott nyugodni a kíváncsiság démona. (Az ilyen nemes kíváncsiságnak talán nem is démona, hanem angyala van). Egyik útitársam nagy fúrkósbotjával szereltem fel magamat, úgy indultam el éjszakai csavargásomra.

...Azért is elmegyek a Szent Márk-térig, — tettem föl magamban. El is mentem.

Ó, milyen más hatást tesz Velence így, ha gyalogszerrel taposunk végig a szűk kis utcákon. Nem is utcák azok, hanem utcadarabkák, husz-harminc lépésnyi sikátorok, amelyeket hidak és apró terecskék választanak el egymástól. Rendes értelemben vett utca sehol. Az utcákon nincs gyalogjáró, azaz gyalogjáró az egész kövezet, mert Velencében nincsenek járművek: kocsis, autó, kerékpár hogyan is mehetne át a lépcsősen épített, íves, gömbölyű, magas hidakon? Apró darabkákra van itt tépve a szárazföld s az utak erei minden kődobásnyira elmetszve.

Eltévedek a sikátorok útvesztőjében.

Megyek előre, megyek hátra. Lépcsőn fel, lépcsőn le. Kanális kanális után. Híd híd után, tér tér után. Csupa-csupa ódon ház: szinte feketék a régiségtől.

A hold fehéren süt.

Iszonyú, természetellenes csönd van. Száz és száz méterre el lehet hallani egy-egy evezőlágy csobbanását.

Megállok, fülelek.

Távolban rémes ordítás hasítja ketté a csendet. Aztán még egy. Megint csend. Közlebről éles füttyszó. Megindulok, lépteim visszhangozva, fületsértő vadsággal konganak. Megállok megint, de a visszhang nem múlik el. A lépések kopognak, zengenek tovább. Hangos beszéd, kurjongatás is hallatszik. Két fekete árnyék közeledik: matrózok. Szemmel láthatóan részegek, mert düllöngenek, egymást lökdösik. Megmarkolom a furkósbotot és sietve tűnök el egy oldalsikátorban... Éppen idejében, mert a lökdösődők dulakodásba kezdenek, úgy hallatszik. Hirtelen rettenetes, velőtrázó, vadállati ordítás ráz meg...

Megértem, miért intettek óva Velencejárt barátaim attól, hogy éjszaka egyedül csavarogjak!...

Nyírkos, rossz levegő, zsúfolt város, amely semmerre sem tud többé terjeszkedni, még csak fölfelé sem, mert a cölöpök nem bírnak el felhőkarcolókat. A zsúfoltságban valami ijesztő, beteg szaporaságot, egymástfaló lázas emberi vegetációt érez meg a fantázia. Minden sarokban ott guggol a Halál és a Rothadás. Az egész fölött, mint sárga gázfelleget, terjeng a nehéz, miazmás atmoszféra a poshadt víz és erjedő szenny szagával.

Ilyen Velence, ha a sikátorokból nézzük, éjszaka.

*

Mégis kijutottam a Szent Márk-térre.

Fölösleges elmondanom, hogy sokat vártam és még többet kaptam. Azt hiszem, mindenki így van „*Európa szalonj*“-val.

Leültem a *Quadri* kávéház előtt egy székre és néztem a holdfényben fürdő Szent Márk-teret. A holdsugarat visszacsillogó mozaikok, a gömbölyű kupola, a nyúlánk *Campanile*, az egész *piazza* és *piazetta* kimondhatatlan édes harmóniába futottak össze nemcsak szemem előtt, hanem szemem mögött is: emlékeket megrögzítő agyamban és fáradt, ellágyult szívemben.

Lementem a móló habfehér lépcsőin a vízig: ez már a tenger. Benne ring a hold. A bárkák és hajók száza szendereg, — ahogyan Musset mondja, — mint halk kócsagsereg.

A Szent György sziget éjszakai távolból néz és integet.

A boldogság és mélabú különös keveréke küzdött bennem.

Álltam és néztem.

Egyedül voltam. Ugy éreztem: az egész alvó világon egyedül. A szépségek országában is egyedül.

Hirtelen elindultam visszafelé. Elmentem a *Rialto*-hidig, ott *vaporettora* ültem s azzal mentem haza.

Reggel négy óra volt...

...Másnap azután kitarult előttünk Ve-

lence. Nem untatom részletekkel az olvasót: a valóságot úgy sem lehet leírni. Adatokat pedig akármelyik Baedekerben bőven kaphat. Mindössze annyit, hogy napfényben megismer-tem a gőg, a hatalom, a féktelen teremő gazdagság, kemény és ármánykodó politika, a vakmerő rablások mesés városát is.

Különös Velence!

Hogy uralkodik piktorain is! A Velencében leghatalmasabb *Tintoretto*, *Veronese* és *Tizian* mennyire nem hasonlít senki más olasz festőhöz! Ez a gondolat nélküli, tisztán festői báj, a kompozíció, a vonalak és színek ön-
magaért való harmóniája...

De átalakította Velence az építészeti stílusokat is. A dóm bizánci gömbölyűsége, a Dozse-palota fúrca, fordított gótikája, az Akadémia sokablakos reneszánsz pompája tökéletes egységbe olvad össze. Mindegyikben van valami, — nem vagyok építész, sem képzőművész, tehát nem tudom: mi, — ami egy és ugyanaz: *velencei*.

*

Megismertük a kis utcácskák lüktető nap-pali forgalmát is. Ember ember hátán: ezrével az idegenek. Lézengenek, sétálnak, jönnek-mennek, veszekednek, kiabálnak, alkusznak, futnak és sietnek. A kis sikátorok pedig hemzsegnak és ontják, ontják az embert...

*

Fölmentünk a Campanile legtetejébe: feledhetetlen látvány!

Velence : A Frari templom előtt.

Lábunk előtt az öreg zezzugos Velence. Azontúl a kék nagy víz.

Azon is túl hegylánc, amelynek tetejét hó borítja. Kisüt a nap és sugarat vetít a fehéren szikrázó, távoli ormokra.

Panoráma, amilyent egy életben csak egyszer lehet látni.

— Hol vagy most, Tizian? — kiáltottam fel majdnem én is, mint egykor Aretino elragadtatott levelében, amelyben Velence alkotmányát festi szavakkal.

A száz mozaikkal csillogó dómból a Dozse-palotába mentünk. *Tintoretto*. Az ötszázak terme. A sóhajok hidja, a fekete börtönök, a gyönyörű udvar, a *Scala dei giganti*: az óriások kecses hófehér márványlépcsője. Meglátogattuk a *Muzeo delle belle arti*-t is. *Bellini*, *Vecellió*, *Pitati*, *Bordone*, *Pellegrini*, stb. És itt is *Tintoretto*, *Veronese*. Innen a bűbajos *Frari*-templomba mentünk. A sekrestye-kápolna szépséges *Tizian*-madonnája képében búcsúztunk el Velence művészetétől...

Kimentünk a Lidóra.

Láttunk fekete-ezüst, ünnepélyes gyászgondolát a *Canal Grandén*, amint borzalmas, halálos lassúsággal siklott előre. Láttunk esküvőt: három kis motorcsónakon ült a fiatal pár és a násznép: a rohanó kis gépek orrán hatalmas fehér csokor...

Isten veled is, Velence!

Délután négykor indulás....

XIV.

Hazafelé.

Ezek után már nem sok feljegyezni valója akad a krónikásnak, aki igyekezett legalább megközelítő képét nyújtani a tíznapos, kellemes, élményekben gazdag társasutazásnak.

Ismét előttünk állott a hosszú utazás hazafelé. Triesztben ismét kiszálltunk: a rendezőség soronkívüli kitünő, meleg vacsorával kedveskedett egyik trieszti vendéglőben. Ismét jókora sétát tehattünk a szép kikötőben. Aztán nemsokára búcsút vettünk a tengertől és búcsút vettünk a szépséges Itáliától is. Búcsúztunk az olasz melegtől, a talián barátságtól és talián szavaktól, a festői csendőröktől és katonáktól, a pálmáktól, narancsligetektől és ciprusoktól. Csak az emlékeinktől nem búcsúztunk, amelyek kitartóan eljöttek velünk. Amelyek hamarosan elkezdik — ha lehetséges egyáltalán — még színesebbé varázsolni a valóságot. És nem búcsúztunk a vallási, művészi, kulturális gazdagodás lelkünkben maradó mély nyomaitól sem...

A *Karsztokon* éjszaka jöttünk át. Korareggel a *Balaton* mellett robogott vonatunk: künt esett az eső, fújt a szél és zölden, haragosan nyargaltak a nagy Magyar Tenger tarajos hullámai. Reggel 9.55-kor érkeztünk a pesti *Déli Pályaudvarra*, ahol nagy tömeg közepette különféle előkelőségek is várakoztak érkezésünk-

re. Budapesten voltunk éjjelig. Megtekintettük a nagy *Nemzetközi Mintavásárt* is. Kár, hogy az időjárás — amely egész eddigi útonk alatt pártunkon volt — hirtelen ellenünk fordult: egész nap úgy szakadt az eső, mintha vederrel öntenék nyakunkba...

Éjfélkor búcsúztunk a magyar fővárostól. Reggel *Biharpüspökiben* könnyűszerrel estünk át az udvarias vámvizsgálaton és nem-sokára megérkeztünk oda, ahonnan tíz nappal azelőtt elindultunk. Frissen és vidáman indultunk; kissé fáradtan, de nem kevésbé vidáman érkeztünk. A nagyvárad pályaúdváron dr *Fiedler* István megyéspüspök és az *Erdélyi Lapok* munkatársai fogadták a hazaérkező zárandokokat.

A tíz nap alatt összebarátkozott, szinte egyetlen nagy családdá alakult zárandokcsapat tagjai búcsúzkodtak egymástól. És búcsúzkodtak a zárandokút rendezőitől is. *Soha sem hallottam annyi meghatott, őszinte köszönetet, amennyit a rendezők kaptak a gazdag, szép, símán lefolyó, nagy munkával, de kitűnően megrendezett társasúttazásért.* Hazatértünk óta több, mint két hét telt el. Ez alatt az idő alatt *egész kis kötetre gyűlt azoknak a valóban szép, kedves leveleknek csomagja, amelyekben a zárandokúttazás résztvevői mondanak meleg köszönetet az önzetlenül fáradozó rendezőségnek és az Erdélyi Lapoknak.* Szalaggal összekötve állnak e levelek: a rendezőség elteszi emlékül valamennyit.

Csaknem mindegyik levél azzal végződik:

— *Viszontlátásra az Erdélyi Lapok legközelebbi társasútján!*

Azt viszont a rendezőség megbízásából kell ideírnom, hogy *a zarándokút résztvevőinek legnagyobb részét ugyancsak komoly elismerés illeti azért a figyelmességért, keresztényi türelemért, erős önfegyelmézésért, amelyet a fáradtságokban és olykor kényelmetlenségekben sem szűkölködő, hosszú utazás alatt tanúsítottak.* Az útasok udvariassága, egymás iránt való szívélyessége, türelme és a vezetőkkel szemben tanúsított engedelmes fegyelme nélkül a rendezőség minden fáradsága kárba veszett volna.

*

A krónikás tehát leteszi a tollat.

Gyönyörűséggel írta e folytatásos közlemények gyakran elsietett, kissé felületes sorait, mert a napról-napra futva írott cikkecskék elképzelése közben újra átélte a gyönyörű utazás minden feledhetetlen benyomását.

Most pedig *D'Annunzio* Olaszországhoz írott ódájának kezdősoraival búcsúzik az ősi, pogány és keresztény, csintalan és szent, bűbajos, édes és nagyszerű Itáliától: Üdvözlégy,

Ó, folytonos-újra-megifjúlt,

Világ színe, drága virága,

Föld fűszere és aromája:

Itália! Itália!

Velence : Nagyszalontai csoport.

Bohleggöndöndi ünnepeg a Szent Péter bazilikában.

FÜGGELÉK

A Szent Péter szűz fővár a földet látta
nagy csodák a magok kintvénél ekkor
nagy Hatalmas bármely és díszet díszítéssel
csodák csodák mind az az föld padaroknál
és az ekkor a földet díszítéssel
és az ekkor a földet díszítéssel
és az ekkor a földet díszítéssel
és az ekkor a földet díszítéssel
és az ekkor a földet díszítéssel
és az ekkor a földet díszítéssel
és az ekkor a földet díszítéssel

Boldoggáavatási ünnepség a Szent Péter bazilikában.

Irta: Perédi György

Róma, Május 7. A Szent Péter templom ünnepélyes nagy csendjét két nap óta ácsolás, kopácsolás zaja veri fel: készítik az emelvényeket s az állóhelyeket elválasztó falakat a május 7-iki boldoggáavatási ünnepségre. Római papvezetőnk a következőket mondja:

— Ötvenezer ember fog itt szorongani és extázisban éljenezni, amikor bevonul a pápa. A rend fenntartásához kellene ezek a barrikádok, amelyek a két oldalhajót derékmagasságig választják el.

Az emelvények felállításával járó zaj, a templom csodálatos akusztikája miatt nem hat be az oldalkápolnákba s nem zavarja a miséző papokat, ájtatoskodó emberek tömegeit.

A Szent Péter sirja körül a kupolát tartó négy oszlop alá magas emelvényeket építenek. Hatalmas bársony és brokát drapériákat cipelnek emberek, amikkel az első padsorokat s az emelvényeket be fogják borítani.

S mindez vasárnap délutánra készül, *Vinzenza Gerosa* boldoggáavatási ünnepségére.

— A boldoggáavatás éppen olyan ritka dolog, mint a szenttéavatás. Most a Szent Év alkalmára többet összegyűjtöttek. Megérthető,

hogy belépőjegyet próbál szerezni Róma minden notabilitása, a külföldi követségek s az örök város minden lakója, aki csak teheti.

— A jegyet ingyen adják a Vatikánban — fejezi be informátorom — de jó helyet kapni nem olyan könnyű dolog.

Dr *Bánáss* László pápai kamarásnak köszönhetjük néhányan, hogy a templomnak egyik legjobb helyén, a Szent Péter sirjától jobbra eső emelvényen számozott ülőhelyre kaptunk jegyet, két méter magasságban. Előttünk vonult el a pápa ragyogó kíséretével és helyeinkről tisztán láthattunk a főoltárra is.

Bánáss László társasutazásunk mind a 307 tagjának szerzett belépőjegyet és ha még egy kis élelmesség is volt valakiben, hogy elég korán ment, nem engedte magát félretolatni: teljes pompájában láthatta a pápa bevonulását, de a magas gyaloghintón bevonuló s áldástosztó pápát föltétlenül.

A belépőjegyek 17.45 órára voltak kiállítva, olasz, illetve középeurópai időszámítás szerint.

Emberáradat a bazilika felé.

Délután félöt óra. Az autóbuszok öntik az emberek tömegét. Mint a hangyaboly, úgy feketéllik a bazilika előtti nagy tér, a lépcsők s a bejáratok előtti terras az ünneplőbe öltözött emberek tömegétől. A lépcsők alján korridor, rajtuk csak három bejárat, amelynél a frakkos, rézkardos, háromszögű kalapos rendőrök állanak sorfalat. Autók, kocsik, hintók

érkeznek frakkos, klakkos, fehérnyakkendő-
urakkal, fekete selyembe öltözött dámákkal,
fejükön, nyakukon fekete csipkekendő,
amelynek árnyékából fehérén, az elefántcsont
ragyogásával világlik ki élesen az arc. Fel-
emelő szépségü viselet ez a csipkekendő, amit
előír a Vatikán a hölgyeknek a pápai fogadta-
tásokhoz is. Egy-egy világi kamarás siet át a
téren, középkori jelmezben. Térdnadrág, a
nyakán fehér krézli, vállán fekete bársony-
köpeny. Valamennyien magasrangú emberek:
grófok, hercegek, ősnemes családok sarjai.
Érkezik a velünk jött Szent Vincés kedves
nővérek csapata. Előttük szétrnyilik a rendőr-
kordon, hogy mögöttük a lehető leggyorsab-
ban bezáruljon, mert rengeteg azoknak a szá-
ma, akik arra a szerencsére várakoznak, hátha
sikerül besurranniok.

Az omladozó felhők résein arany színek-
kel ragyog le a májusi nap. A kék ég s a nap-
sugarak ragyogó drapériát vonnak a templom
kupolája fölé, amely Michelangelo remeke,
ép úgy, mint kétoldalt félkörben az oszlop-
sorok. A siető embertömeg zajában nem hal-
latszík a két óriási szökőkút csobogása. A tér
közepén álló 60 méteres obeliszk alatt pedig,
amely Róma győzelmét hirdeti Egyiptom fe-
lett, a kegyeszerárúsok kínálgatják áruikat
minden érkezőnek, a világ minden kéziárusá-
nak megszokott lármájával. Az oszlopon ez a
diadalmas felírás: *Christus vincit, Christus
regnat, Christus imperat.*

Az alkonyba hajló nap sugaraitól lángolva néznek ránk a Vatikán ablakai.

A világ legnagyobb művészenek lángelméje sugárzik mindenfelől s elvonja a zsi-bongó tömegről tekintetünket, amikor ötöt ver az óra s a Vatikán udvaráról katonazene indulója harsog be a térre. Jön a pápa katonasága, hogy bevonuljon a bazilikába. A tömeg sorfalat áll. A középső templomkapu felé kanyarodik a banda, utána néhány száz nemes katona, nem túldiszes, de mégis festői egyenruhában. Sokat aligha gyakorlatoznak, mert némelyikük tokát, pocakot eresztett. Különös és feltűnő a puskák tartása. Nem szíjjal a vállan, nem is tenyérben a vállhoz támasztva, hanem vízszintesen, oldalt félkézben tartva hozzák a katonák puskájukat, mint a sétabotot. A csapat rövidesen eltűnik a bazilika középső aijájában.

Benn a Bazilikában.

A sárga jegy felmutatására a főbejáraton engednek be. A katonák a középső folyosó két oldalán állanak sorfalat, lábhoz tett fegyverrel, végig a Szent Péter sirját övező köröndig. A tisztek kivont karddal sétálgatnak szakaszuk előtt. Templomszolgák, rendőrök, alabárdosok, tekintenek rá a sárga jegyre s megállítás nélkül mehetünk tovább.

A hatvanezer embert befogadó templom zsúfolva van. Ötvenezer jegyet adtak ki s már jóformán mindenki elfoglalta helyét. Ujabb alabárdosok, tisztek, szolgák igazitanak he-

lyünkig. Még néhány lépcső s az emelvényről szédül el szemünk a rettentő tömeg fölött. Az oszlopsorokon már égnek a villanycsillárok, szikráznak a velencei kristályprizmák. De a Szent Péter sirja fölött még sötét a hatalmas, száz-százötven villanygyertyával világító csillárok sora. Lehet, hogy zsilong, morajlik természetesen a rengeteg embertömeg az oldalhajókban — de nem halljuk, elnyeli az óriási templom. A világ egyik legszebb remekén, az óriási üvegkupolán keresztül még zuhog ránk a fény. A majesztetikus félhomály nem veszi el a távolbalátást. De szemünk minduntalan odafordul a Szent Péter sirjához, ahol sárgán, nemesen pislog a 98 apró örökmécs.

5 óra 50 perc.

A messzi kapu felől erős „eviva“ (éljen) csap föl, amely megerősödve morajlik felénk. A szétszórtan álló alabárdosok „vigyázz“ állásba merevednek. Tudjuk, hogy nem a pápa jöhet, mert az ezüstkürtök még nem szólaltak meg. Egy bíboros érkezik méltóságteljes léptekkel. Tüzelően elevenpiros, (amilyen piros színt soha sem láttunk) ruhájára öltött, hasonlóan piros köpenye messze uszik utána. Magas, őszhajú, nemesarcélú férfi. Pillanatig féltérdre ereszkedik Szent Péter sirja előtt és folytatja utját a főoltár felé.

Óránkon egy perc mulva 6 óra. Fellobbanak az összes csillárok s az óriási templom: a napsugár, az arany, a vörös drapériák s az ezer meg ezer villanylámpa az üvegcsillárok-

tól visszavert fényének színkeverékében uszik. A fény lekuszik a márványfalakon, a tetőtől a padozatig érő nehéz brokátszőnyegeken s beragyogja a padlózat márványmozaik remekét. S e pillanatban átfut gondolatunkon, hogy mindezt az építészeti, szobrászati és festészeti csodát, ami teljes ragyogásban pompázik előttünk, alapjában nem a lángelmék, Michelangelo, Bernini, nem Gyula pápa s a hozzá hasonló zseniális pápák teremtték meg — hanem a katakombákból is felhatolt krisztusi eszme és a föld alól kitört hideg, sorvasztó szele a halálnak, ami elpusztította a pogány Rómát, amelynek csontváza nem messze innen a Szent Péter sírjától, a Colosseum környékein fehérlik halottan...

Pont hat óra. A templomajtónál ezüstkürtök harsannak fel: a Vatikán külön lépcsőjén az előcsarnokba érkezett a pápa, hogy a főoltárnál tiszteletét mutassa be a boldoggá avatottnak, *Vinzenza Gerosának*, akinek boldoggáavatási okmányait a délelőtt folyamán olvasták fel a főoltár előtt.

A pápa bevonulása.

Még szól a kürt, a pápa és kísérete már messze előljár s a templomot ötvenezer ember ajakáról felharsanó éljenzés tölti be. A feltörő emberi hangok úgy megrázzák a levegőt, hogy fenn a magasban meglengenek a nehéz, hatalmas kristálycsillárok. Éles vezényszó hangzik: a katonaság tiszteleg. A

menetet két alabárdos nyitja meg. Utána a bordó brokátselyemruhás apródok hosszú sora. Aztán néhány belső lakáj térdnadrágban, díszes frakkban, fehér harisnyával. A világi pápai kamarások következnek, kardos középkori díszruhában s utánuk az egyházi számfeletti kamarások hosszú sora lila reverendában (közülök kimagaslik a mi egyik vezetőnk, dr. *Bánáss* László pápai kamarás, nagyváradi iskolaigazgató). Majd a szolgálattevő kamarások. Közvetlen a pápa gyaloghintója előtt a kamarások mestere.

Érkezik a gyaloghintó, amit tizenkét egyforma magas, vörösselyem brokátruhás apród hoz a vállán. Mellettük kétfelől öt-öt svájci nemes testőrtiszt, lófarkos, aranytarajos sisakkal, kivont karddal. A pápa mögött bíborosok, püspökök és a Szent Péter bazilika kanonokjai s végül egy aranyláncos, bársonyruhás úr. Két alabárdos zárja be a menetet.

Pontosan öt perc telt el, amíg a méltósággal haladó menettel a pápa a Szent Péter sirja elé érkezett.

Az embertömeg szüntelen éljenez. A pápa aranyos trónjának két karján nyugtatva kezét, jobbával áldást oszt apró mozdulatokkal s a fejével is jóságosan int gyermekei felé.

A színek fölséges pompájában a nagy tömeg feje fölött, mint bárányszerű úszik a pápa fehér ruhája a főoltár felé.

6 óra 8 perc.

Az orgona zúg és felhangzik a kórus: *Tu es Petrus...* A főoltár előtt a pápa leszáll a

gyaloghintóról, az oltárra lép és megkezdődik a szertartás. A szentély rácsának ajtaját húsz alabárdos zárta el. Fenn a kupola alatt, a főoltár képe fölött, az óriási aranyráma hatalmas rózsájában délelőtti óta erős megvilágítással látható nyolc napon át a boldoggá avatott arcképe. Teljesen modern, világos tónusú festmény. Sziklás táj, háttérben dombok, nápolyikék és fehér felhőzettel. Egy szikla mellett imádkozó helyzetben *Vincenza Gerosa* teljes alakú arcképe. A hatalmas kép tündöklően világít le világos színeiben. Az erős megvilágítás miatt a világos tónusú kép e magasztosan szép pillanatban uralkodik az egész templom felett.

6 óra 25 perc.

A pápa áldást oszt és fölmutatja az Oltáriszentséget. A tömeg térdreborul. Még egy litánia s a *Te Deum* akkordjai szállnak a kupola fölé.

6 óra 27 perc.

Előre viszik a gyaloghintót s a pápa beleszáll. Az egész szertartás húsz percig tartott csupán. A menet megindul, de míg jövet a Szent Péter sírjának jobboldalán ment, most a baloldalon tér vissza. Pontosan három perc alatt ér most is az áldást osztó pápa a Szent Péter sírjához.

Virágcsokrok repülnek a gyaloghintóba, a Szentatya lábaihoz. Megszólalnak ismét az ezüst kürtök az ajtóban. A tömeg éljenez szüntelenül. Integet tapsol... az orgona zúg... az összes alabárdosok a kíséret végéhez csat-

lakoznak, hogy testükkel fedezzék a kivonulást, nehogy a rettentő tömeg nagy lelkesedésében a hátulsók hatványozott erejű nyomására áttörje, vagy átmássza a derékig érő korlátokat s a kíséretre nyomúljon. De erről most nincs szó. Amint a pápa az ajtó felé közeledik, halkul a templom, végre elhallgatnak a kürtök is — a pápa elhagyta Szent Péter templomát.

Kiürül a bazilika.

És nagyon érdekes: a legnagyobb rendben, úgyszólván percek alatt kiürült a hatalmas bazilika. Még imbolyog a fekete emberáradat a lépcsőkön, téren negyedóraig. Itt-ott csoportok álldogálnak, nézik a Vatikán épületén a pápa lakosztályának ablakait, amelyek nincsenek lefüggönyözve s jól láthatók a felgyújtott villanycsillárok. Lesik, hátha megláthatnák még egyszer a pápa alakját. Kíváncsiságuk nem teljesül. Autók, autóbuszok, villamoskocsik zsúfolásig telve indulnak el a Szent Péter-tér elől, amelyre lassan az est leple borul...

Érzések és gondolatok.

Természetes, hogy ez csak rövid időrendi leírása a boldoggáavatási ünnepségnek. Az elénk táruló pompát, fönségességet, amely fedhetetlen emléket hagy bennünk, szavakkal lefesteni nem lehet. Mint ahogy nem lehet le-

írni szóval Liszt koronázó miséjét — azt hal-
lani kell. Ezt pedig végig kell élni.

Hiába magyarázzuk valakinek azt a meg-
döbbenésünket, amikor a Szent Péter-tér elé
érkezünk, szembe a bazilikával. Mert a képek
után, amit mindenki ismer, nagy, hatalmas
épület-oszlop-csoportot képzelünk s az első be-
nyomás a csalódottság érzése.

— Na, alaposan csalódtam, nem így kép-
zelttem el! — mondjuk egymásnak. A tér ki-
csinynek tűnik, a templom óriási kupolája
nyomott, csak félig látszik és minden szűk,
elképzelésünkhöz semmiség.

De, amikor átlépjük a kör első kockáit,
közeledünk az obeliszkhez, óriási arányokban
tárul szét előttünk minden. Optikai csalódá-
sunkra gyorsan rájövünk, pláne, ha vezetőnk
megmagyarázza, hogy ez is Michelangelo já-
téka. A fedélzet néhány görbülő vonalával érte
el ezt a csalódástkeltő képet.

Hasonlóan vagyunk a Szent Péter temp-
lommal is, amikor belépünk az első pilla-
natra. Azt hisszük, nem sokkal nagyobb a
nagyváradi székesegyháznál, de mindenesetre
szűkebb. De aztán néhány lépés után kitárul-
nak óriási méretei, úgyszólván elveszünk
benn. A főbejáratától kezdve az oltár hossz-
metszetében haladó úton felírással jelölve,
hogy a világ legnagyobb templomai meddig
érnének, ha betolnák ebbe a bazilikába.

Michelangelonak ezért az optikai remeké-
ért nem hű se festmény, se fénykép, ami erről

a térről, templomról, vagy Szent Péter sírjáról készült.

Élő kövek, világitó sírüregek.

A kövek sem kövek itt: mert világtörténelemről beszélnek. A katakombák földalatti üregeiben, a sírok, csontok előtt nem fog elborzadály, nem érezzük a földalattiság hidegét, mert felemelő tudattal lát át a három századokon át itt élt első keresztények bolyongó lelke s a sírhelyek sokasága nem a halálra emlékeztet, hanem arra, hogy itt, ezekben a szűk, sötét folyosókban bújkált századokig az egész emberiség lelkiismerete. Néró cirkusz maximusa, Titus Colesseuma éjszaka szép, mert mint a koromsötét katakombákban: a vértanú halált halt első keresztények hite világit itt is nekünk.

Márványhalottak csak a görög-római istenek előttünk — de már Vergilius szobra előtt lehetetlen, hogy eszünkbe ne jusson Aeneas: Arma virumque cano! ... Nem látjuk, de érezzük, hogy a keresztény Rómában nem ember, de eszme rakott le minden követ, mint ahogy Rafael képein a görög istennőkbe a keresztény szűzek lelkét lehellte. Mózes szobra előtt úgy érezzük Michelangelo nem szobrokat alkotott — hanem a márványt emberré változtatta. És amikor este a Lateran előtt állva nézzük, a messzi távolban ős Róma omladékaira mint kapaszkodnak fel szomorúan az estnek árnyai: a megkonduló ha-

rangok szavában a katakombák lelkének üzenetét véljük... Sok mindent érzünk, látunk az örökváros falai között, csak — ne vétessék bűnül — mai népének homlokán nem tudtam leolvasni a büszke mondatot: civis romanus sum!

Egy kis emlékcsozor.

Az idő mulik és az idő multával a legédesebb emlékek is elmosódnak. Hogy legalább halvány emléke megmaradjon annak a kedves olaszországi karavánnak, amelyből rövid tíz nap alatt egy kedves nagy család lett, álljon itt befejezőül azok névsora, akik e könyvecskében leirtak boldog szem- és fültanúi voltak.

Legalább így őrizzék meg egymás kedves emlékét!

Ajtai Kató, Zilah

Ajtai Margit, Zilah

Ájvász Jenő, Csikszereda

Akkermann Katalin Szatmár

Almássy Árpád, Petrozsény

Dr Andriska József, Nagyvárad

Dr Andriska Józsefné, Nagyvárad

Antalfy Károly, Lupény

M. Aquinata, Felsőbánya

Aubermann Péter, Nagykároly

Azzola Ferdinánd, Belényes

Azzola Ferdinándné, Belényes

Bagosi Sándor, Nagyszalonta

Bakator József, Nagyszalonta

Bakk Imre Szentivánlaborfalva

Bakk Imréné, Szentivánlaborfalva

Dr Balázs Imre, Kolozsvár

Özv. Balla Lőrincné, Zsibó
 Bálint Tivadar, Nagyág
 Özv. Balogh Györgyné, Brassó
 Balouschek Jozefin, Marosujvár
 Dr Bánáss László, Nagyvárad
 Barátky Béla, Nagyvárad
 Barla Margit, Kolozsvár
 Dr Barna Jánosné, Szatmár
 Bauch Ernőné, Kolozsvár
 Baumli M. Apparitia, Szatmár
 Berkovits Ferenc, Vulkán
 Berkovits Ferencné, Vulkán
 Bernhardt Erzsébet, Nagybánya
 Dr Bernhardt Istvánné, Nagybánya
 Bertha Mária, Nagyvárad
 Betuker Tivadar, Szántó
 Dr Biró István, Marosvásárhely
 Bocsánczy Tódorné, Kolozsvár
 Bodescu Teofil, Nagyszalonta
 Bodurián János, Csikszépviz
 Borbáth Ignácné, Kolozsvár
 Borcsányi Ákos, Asszonyvásár
 Botár Gáspár, Torda
 Brágya József, Nagykágya
 Brágya Józsefné, Nagykágya
 Brösztel Lajos, Nagyvárad
 Bruszt Istvánné, Nagyvárad
 Dr Bulgár György, Nagyvárad
 Dr Bükkösy Gyuláné, Marosvásárhely
 Constantinescu Emilia, Nagyvárad
 Constantinescu Lujza, Nagyvárad
 Crişan Vilma, Nagykároly
 Czumbil Antal, Szinérváralja

Csákány János, Kolozsvár
 Csathó Klára, Kolozsvár
 Üzv. Csató Józsefné, Szentimre
 Dávid Mihály, Kolozsvár
 Drágos Demeterné, Nagyvárad
 Dsida Jenő, Kolozsvár
 Dr Elovics Elek, Nagyvárad
 Erdélyi M. Hermilla, Szatmár
 Esztegar Tódorné, Erzsébetváros
 Farcaş Péter, Nagyvárad
 Fazakas Gézáné, Dicsőszentmárton
 Fekete Károly, Érmihályfalva
 Dr Felföldi Sándorné, Gyula
 Fetti Mária, Nagyszalonta
 Dr Filep Sándorné, Csikszereda
 Finni Fried, Nagyvárad
 Dr Fogarassy Lajosné, Rákoshegy
 Fuchs Ottó, Temesvár
 Funk Ferenc, Nagyjécsa
 Üzv. Funk Katalin, Nagyjécsa
 Gábor Matild, Nagykároly
 Gáspár Albert, Csernáton
 Glatz Mihály, Nagyvárad
 Grész Ferenc, Medgyes
 Gyergyai Ágnes, Kolozsvár
 Dr Gyergyai Árpádné, Kolozsvár
 Gyergyai Judit, Kolozsvár
 Gyergyai Kornélia, Kolozsvár
 Gyepes Imre, Nagyvárad
 György Gábor, Nagykászon
 Györkovács Gézáné, Margitta
 Györgypál Erzsike, Csikszereda
 Hann Jánosné, Nagykároly

Hász Józsefné, Nagyvárad
 Hatvani Mária, Nagyvárad
 Dr Hauler Pál, Belényes
 Dr Hirsch Hugóné, Csikszereda
 Hodos Viktorné, Kolozsvár
 Horváth Béláné, Rimaszombat
 Horváth Klára, Bukarest
 P. Imets Polykárp, Vajdahunyard
 Dr Issekutz Gergely, Déva
 Dr Issekutz Gergelyné, Déva
 Jakabffy Erna, Lugos
 Janisch Adolf, Temesvár
 Juda Etelka, Nagybánya
 Dr Kaizler Dezsőné, Zilah
 Kacsur János, Nagykároly
 Özv. Káldy Miklósné, Temesvár
 Kandray Margit, Vajdahunyard
 Dr Karda István, Szentdomokos
 Dr Karda Istvánné, Szentdomokos
 Kiss Vera, Nagyvárad
 Kirner Jánosné, Mezőfény
 Kiss Mihály, Nagyszalonta
 Koncz Gyuláné, Marosvásárhely
 Dr Kósa Béla, Tasnád
 Dr Kovásznai Gábor, Sepsiszentgyörgy
 Koleszár István, Nagybánya
 Berencei Kováts Sándorné, Homok
 Kovács Kandid, Nagyvárad
 Kokos Rudolf, Marosvásárhely
 Kokos Rudolfné, Marosvásárhely
 Kovács Sándor, Bukarest
 Kovács Sándorné, Bukarest
 Kovács Balázs, Szentimre

Kovács Imre, Nagyszalonta
 Koszta János, Nagyvárad
 Koszta Jánosné, Nagyvárad
 Kőszegi Duci, Nagyvárad
 Dr Kinczli József, Szatmár
 Kövesdy Gyuláné, Petrozsény
 Kövér Rózsika, Kolozsvár
 Krausz Jánosné, Szentdomokos
 Krausz Károly, Vulkán
 Krausz Juliska, Vulkán
 Kuliffay Mihály, Mezőterem
 Özv. Krausz Mihályné, Szentdomokos
 Kulcsár Gyula, Nagybánya
 Kulcsár Gyuláné, Nagybánya
 Kutyák István, Nagyvárad
 Dr Kubik Ágoston, Nagyvárad
 Dr Kubik Ágostonné, Nagyvárad
 Láng Józsefné, Nagyvárad
 László Márta, Hagymádfalva
 Lázár Elekné, Brassó
 Léderer Albertné, Kolozsvár
 Lengyel Ferenc, Belényes
 Lokody Gáspár, Gyergyószentmiklós
 Lovász Sándorné, Abrudbánya
 Lőrincz M. Augusztá, Szatmár
 Lugosi István, Vulkán
 Lugosi Istvánné, Vulkán
 Luczky Ferenc, Nagytarna
 Lukács Mansvét, Csiksomlyó
 Lukáts Elemér, Avasfelsőfalu
 Lutsch Jozefa, Segesvár
 Martin Jánosné, Mezőfény
 Mayer Piroska, Kolozsvár

Márk Etelka, Nándorhegy
 Málasy M. Chrysolá, Szatmár
 Martin Sr. M. Szevéria, Szatmár
 Markovszky Jozefina, Nagyszeben
 Martinka Anna, Sepsiszentgyörgy
 Martinka Margit, Sepsiszentgyörgy
 Mertz Lászlóné, Nagyvárad
 Özv. Mikes Miklósné, Kolozsvár
 Özv. Merza Istvánné, Segesvár
 Melhausz Ottó, Nagykároly
 Melhausz Ottóné, Nagykároly
 Milánkovits Györgyné, Arad
 Mertz János, Szatmár
 Özv. Meskó Kálmánné, Mádéfalva
 Meskó Elvira, Mádéfalva
 Dr Mureşan Virgil, Tasnád
 Martina Oszkárné, Petrozsény
 Náday Ferenc, Miskolc
 Nagy János, Nagyszalonta
 Nagy Sándorné, Nagyvárad
 Nagy Ibolya, Kézdivásárhely
 Özv. Nánássy Károlyné, Vajdahunyad
 Neszmiráék Gyula, Nagyszalonta
 Dr Nemeček József, Nagyvárad
 Nemeček Margit, Nagyvárad
 Novomeszky Imréné, Nagyvárad
 Obert M. Anuntiata, Szatmár
 Onisor Mária, Kolozsvár
 Oswald Pál, Nagyvárad
 Palkovits Malvin, Nagyvárad
 Pataky József, Kolozsvár
 Papp Ferenc, Nagyvárad
 Papp Ferencné, Nagyvárad

- Páll Rozália, Szentivánlaborfalva
 Páll Margit, Szentivánlaborfalva
 Páll Mária, Szentivánlaborfalva
 Papp Mózes, Kolozsvár
 Pálffy Margit, Nagyszeben
 Dr Patzkó Elemér, Nagyvárad
 Papp J. Jenő, Kolozsvár
 Perédi György, Nagyvárad
 Potsa Baby, Gyimesbükk
 Dr Polgár András, Nagyvárad
 Dr Polgár Andrásné, Nagyvárad
 Pollák Frigyes, Temesvár
 Pollák Frigyesné, Temesvár
 Princzinger Antal, Nagykároly
 Princzinger Antalné, Nagykároly
 Rácz János, Nagyvárad
 Ráth Olga, Kudsir
 Retzler Katalin, Gyertyámos
 Retezár Gerő, Torda
 Retezár Gerőné, Torda
 Reischel Artur, Kolozsvár
 Révész Gizi, Nagyvárad
 Rudolf Alfrédné, Lupény
 Ruml Alfréd, Kolozsvár
 Ruml Theresia, Kolozsvár
 Ruml Berta, Kolozsvár
 Schandl Mária, Erzsébtbánya
 Dr Schronk Lajos, Marosvásárhely
 Schopp Ferenc, Marosvásárhely
 Sárossy Ödön, Brassó
 Sárossy Ödönné, Brassó
 Stirling Béláné, Nagybánya
 Dr Schriffert Béla, Nagyvárad

Özv. Schmidt Viktorné, Temesvár
 Stefan Irén, Nándorhegy
 Özv. Schwartz Gézáne, Nagyvárad
 Serly Irma, Nagykároly
 Özv. Strohmayr Ferencné, Nagykároly
 Schmieder József, Aninosza
 Slovik Alajos, Lupény
 Dr Schmidt Dezső, Abrudbánya
 Dr Scheffler János, Nagyvárad
 Dr Scheffler Ferenc, Nagyvárad
 Szacs vay Anna, Almás
 Özv. Szarka Imréné, Szilágycseh
 Szatmári Juliska, Brád
 Dr Szaitz Mihály, Tasnád
 Szabó Kálmánné, Kézdivásárhely
 Székely Mózes, Verespatak
 Székely Mózesné, Verespatak
 Dr Szentmiklóssy Imréné, Nagyvárad
 Szolinger Juliánna, Lugos
 Talmácsi M. Aghatonia, Szatmár
 Tolokán Kristóf, Marosvásárhely
 Tolokán Kristófné, Marosvásárhely
 Tóth Kálmán, Köröstarján
 Tompa Péterné, Szentivánlaborfalva
 Tolokán Mártonné, Radnót
 Todea Miklós, Petrozsény
 Todea Miklósné, Petrozsény
 Tömlő Miklós, Nagybánya
 Tutsek Ferenc, Torda
 Tutsek Ferencné, Torda
 Ullmann Izidorné, Nagyvárad
 Vadady F. Károly, Marosvásárhely
 Várady Béla, Dés

Vákár László, Gyergyószentmiklós
 Vákár András, Budapest
 Wágner Nándor, Nagyvárad
 Várnai Józsefné, Temesvár
 Vargha Lászlóné, Nagyvárad
 Vitán Sándor, Petrozsény
 Vitán Sándorné, Petrozsény
 Weiser Viktor, Temesvár
 Weiser Viktorné, Temesvár
 Witkó Kornél, Petrozsény
 Witkó Kornélné, Petrozsény
 Wesselényi Mária, Görcsön
 Winkler Ágoston, Görbed
 Werger Margit, Nagyszeben
 Wicklein Gyuláné, Dicsőszentmárton
 Zakariás Gyula, Csikszereda
 Zakariás Bálint, Csikszereda
 Zakariás Ferenc, Marosvásárhely
 Zakariás Ferencné, Marosvásárhely
 Zakariás György, Gyimesbükk
 Zathureczkyné Borbáth Dalma, Maros-
 vásárhely

TARTALOMJEGYZÉK

	Lapj
Előszó — — — — —	3
I. Zsebkendők lobognak, elindul a karaván	6
II. Három határon keresztül — — —	10
III. A virágok és művészetek városában —	17
IV. Magyar ének zsong Szent Péter sírja mellett — — — — —	24
V. Százhetvennégyezer vértanú sírja között. Beszél a Colosseum — — — —	31
VI. Bolyongás a Vatikánban — — —	37
VII. A Szentatya színe előtt — — —	41
VIII. A fasiszta kiállítás termeiben — —	47
IX. „Vedi Napoli...!” Pompei romjai között	50
X. Római epizód — — — — —	56
XI. Pillanatfelvételek — — — — —	63
XII. Szent Antal városában — — — —	68
XIII. Velence — — — — —	71
XIV. Hazafelé — — — — —	78
<i>Függelék:</i>	
1. Boldoggáavatási ünnepség a Szent Péter bazilikában — — — — —	82
2. Egy kis emléksokor — — — — —	94

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár